

broedvogels
GREVELINGEN – 2007

- **BMP-plot inventarisatie**
- **kustvogels**
- **roofvogelkaart**

Broedvogels **GREVELINGEN – 2007**

- **BMP-plot inventarisatie**
- **kustvogels**

veldwerk:

BMP-plots: Mark Hoekstein (bureau: Het Zeeuws Alternatief), Kees de Kraker (bureau Sandvicensis) en René van Loo (Staatsbosbeheer)

kustvogels: Mark Hoekstein, Sander Lilipaly, Rob Strucker, Pim Wolf (allen DPM in opdracht RIKZ), René van Loo en Kees de Kraker

rapportage: Kees de Kraker

Ecologisch adviesbureau SANDVICENSIS
Burghse ring 20
4328 LL Burgh-Haamstede
tel. 0111 - 653495
krakertjes@zeelandnet.nl

SANDVICENSIS - december 2007

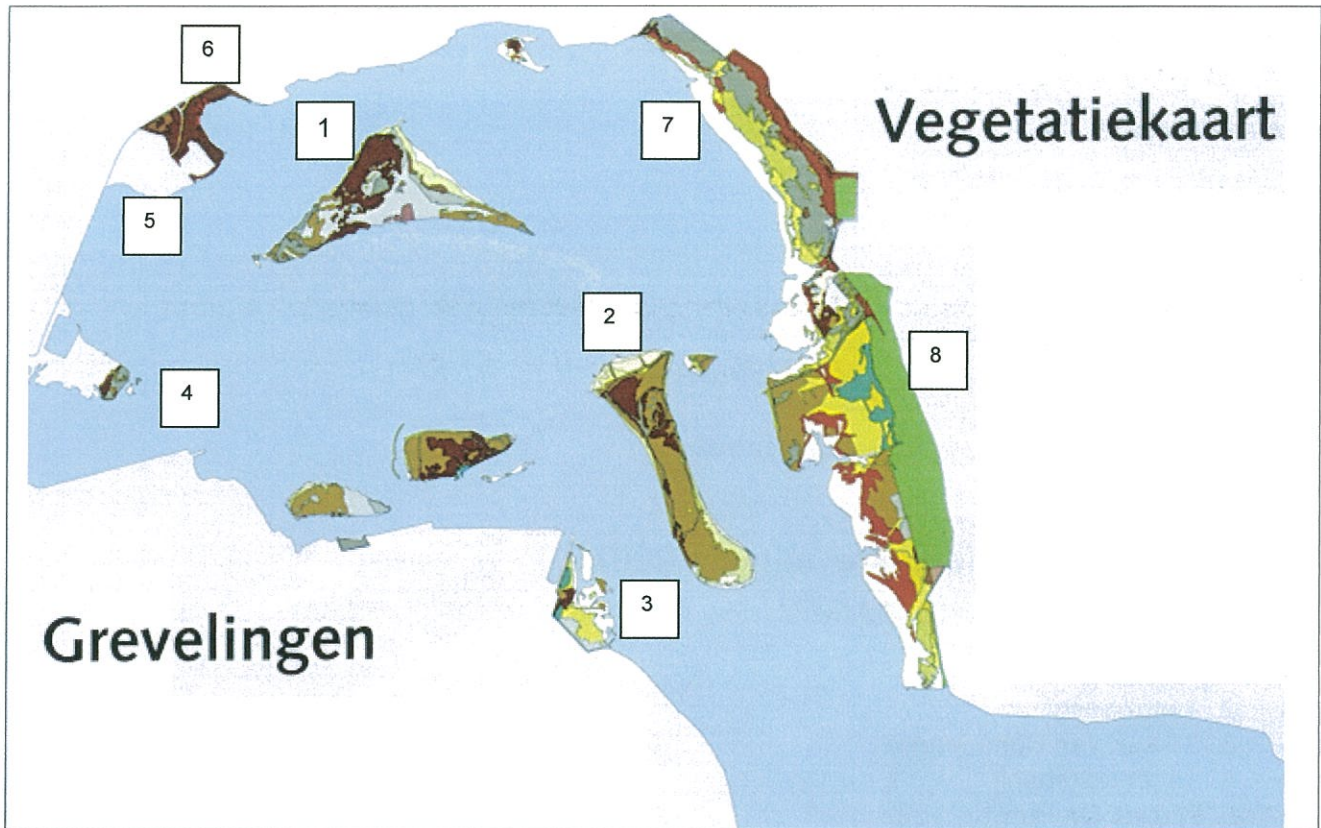
Opdrachtgever: Staatsbosbeheer, Regio Zuid
Contactpersoon: William van der Hulle, opzichter Grevelingen
Haven van Bommene 1
4316 PC Zonnemaire

Omslag:

BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord. Begroeiing met Adelaarsvaren op het voormalig schor. Hier broedt ondermeer Grasmus, Winterkoning en Tuinfluiter. Een muizenonderzoek in de herfst toonde aan dat dit tevens het biotoop vormt voor Noordse woelmuis, Dwergmuis en Bosmuis.

Foto: Kees de Kraker.

Figuur 1. Ligging BMP-plots in de Grevelingen

Namen BMP-plots

1. Hompelvoet
2. Veermansplaat
3. Slikken van Bommenede
4. Kabellaarsbank
5. Plasjes de Punt
6. Slik de Kil
7. Slikken van Flakkee-Noord
8. Slikken van Flakkee-Zuid

Inhoud

Inleiding	5
Samenvatting, conclusies, aanbevelingen	6
Opzet van de broedvogelinventarisaties	8
Resultaten BMP-plots Grevelingen 2007	
◆ Algemeen overzicht	10
◆ Tabel	12
◆ 1. Hompelvoet	14
◆ 2. Veermansplaat	16
◆ 3. Slikken van Bommenede	18
◆ 4. Kabbelaarsbank	20
◆ 5. Plasjes De Punt	22
◆ 6. Slik De Kil	24
◆ 7. Slikken van Flakkee-Noord	26
◆ 8. Slikken van Flakkee-Zuid	28
Kustbroedvogels in 2007	30
Roofvogelkaart Grevelingen 2007	35
BIJLAGEN – BMP 2007	
1. Inventarisatiegegevens BMP-plots	36
2. Bijzondere waarnemingen	38

Inleiding

In 2000 werd een aanvang gemaakt met een gewijzigde opzet van de broedvogelinventarisaties in het Grevelingenbekken zoals die sinds de afdamming van het gebied in 1971 plaatsvonden (zie blz. 8). Jaarlijks worden de resultaten daarvan in een rapport vastgelegd. Hiermee wordt een overzicht gekregen hoe de ontwikkeling van het gebied voor broedvogels uitpakt. Enerzijds dient dit een wetenschappelijk belang en anderzijds verschaft het de beheerder – Staatsbosbeheer in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen – informatie over het belang van het gebied en de kwaliteit van het beheer. Het rapport dient als basis en motor voor concrete beheersmaatregelen.

Dit achtste verslag in deze reeks gaat over de BMP-resultaten en de kustvogelaantallen in de Grevelingen in 2007. Tevens is een kaart met roofvogelterritoria opgenomen.

Door meteen verslag te doen wordt voorkomen dat de inventarisatieresultaten jarenlang in een bureaulade blijven liggen zonder dat er wat mee gedaan wordt, zoals dat in het verleden wel het geval was.

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

BMP-plots

2007 was het achtste inventarisatiejaar van de acht Broedvogel Monitoring Plots in de Grevelingen. In dit rapport zijn de resultaten daarvan vastgelegd.

In de proefvlakken werden 83 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan er ruim een kwart (22) op de Rode Lijst staat.

Sinds 2000 zijn er 19 soorten die vrijwel jaarlijks een toename laten zien, waaronder Rode Lijstsoorten als Middelste Zaagbek, Strandplevier en Graspieper. Daar tegenover nemen 9 soorten, waaronder Rode Lijstsoort Grutto, vrijwel jaarlijks af.

De biodiversiteit, gemeten in het aantal soorten per proefvlak loopt sterk uiteen al naar gelang de landschappelijke samenstelling van het plot. Een betrekkelijk eenvormig weidevogelgebied als de Slikken-Zuid scoort in dat opzicht laag (10 soorten, 99 ex.), terwijl daar in de periode 2000-2007 ook geen toename in zit. Een vergelijkbaar oppervlak van de Slikken-Noord laat in dezelfde periode een toename van 42 naar 54 soorten (336 ex.) zien. Daar dus een veel hogere en toenemende biodiversiteit.

Uiteraard gaat het bij het beheer niet alleen om biodiversiteit, maar spelen ook andere factoren als gewenste landschappelijke openheid een rol.

Soorten die in 2007 opvallend toenamen ten opzichte van 2006 waren ondermeer: Dodaars, Cetti'szanger, Spotvogel, Wielewaal en een reeks van kustvogels. Een opvallende afname werd ondermeer geconstateerd bij: Slobeend, Fitis en Rietgors. Toe- en afname hebben bij veel soorten een duidelijke relatie met het voorafgaande broedseizoen. Voor Dodaars bijvoorbeeld, resulteert een gunstig broedseizoen in 2006, gevolgd door een zachte winter met weinig sterfte in een hoog aantal broedparen in 2007. Daarnaast kan het broedbiotoop ter plaatse zich in gunstige of ongunstige zin voor een bepaalde soort ontwikkelen. Aanwezigheid van predatoren is een andere factor. Zo leidt de aanwezigheid van Havik tot afwezigheid van Zwarte Kraai en Ekster of afname van Fazant, Houtduif en Wilde Eend.

Bij de weidevogels laten Grutto en Scholekster een voortdurende afname zien. De Grevelingen vormt hierbij geen uitzondering op de landelijk negatieve trend.

De stippenkaarten met broedterritoria per soort berusten in het archief van het Staatsbosbeheer op Bommenede, waar ook de basisgegevens van voorgaande jaren zijn opgeslagen.

Kustvogels

Kustvogels vormen een waardevolle en karakteristieke groep van het open landschap langs de kust. Voor de Grevelingen is dit kustlandschap een van de belangrijkste doeltypen. Het grootschalig broedgebied voor pioniersoorten dat ontstond na het wegvallen van het getij en instellen van een vast peil, is na verloop van tijd door toenemende begroeiing sterk afgenomen. Alleen met zorgvuldig beheer kunnen bepaalde delen, veelal laag gelegen terreinen, geschikt blijven als broedplaats voor kustvogels als sterns, Kluten en plevieren.

In 2007 kon opnieuw een opvallende toename van de aantallen bij verschillende soorten kustvogels als Visdieven en Dwergsterns worden vastgesteld, terwijl ook de Kluut na lange tijd weer enig herstel vertoonde. Dankzij het peilbeheer was in de periode half april tot half juli een groter areaal kaal zandig terrein en schelpenbanken beschikbaar. Samen met een actief op kustvogels gericht beheer, zoals het openhouden en aanbrengen van schelpen op laag gelegen eilandjes

Zo ligt het aantal broedparen bij de Strandplevier (een bedreigde Rode Lijstsoort) nu bijna 50 % hoger dan drie jaar geleden. Bij de Dwergstern en de Visdief bedraagt de toename in dezelfde periode zelfs 300%.

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat het huidig kustvogelbeheer dat op genoemde peilers rust (peilbeheer, onderhoud en gebiedsinrichting), buitengewoon succesvol is. Aangezien na afloop van het broedseizoen opnieuw enkele projecten zijn uitgevoerd waarbij nog meer habitat voor kustvogels geschikt is gemaakt, ziet de toekomst er voor kustvogels in de Grevelingen momenteel rooskleurig uit. De neergaande lijn die zich over een lange periode voordeed is in opwaartse zin omgebogen. Wel zal het broedsucces hoger moeten worden om deze gunstige ontwikkeling een bestendig karakter te geven.

Voor kolonievogels in een meer begroeide omgeving als Kokmeeuw en Grote Stern lijken de omstandigheden in de Grevelingen ongeschikt geworden. Aanwezigheid van predatoren is daarbij een doorslaggevende factor. De grotere meeuwensoorten (zelf vaak belangrijke predatoren) hebben daar minder last van. De stand daarvan is stabiel of neemt toe. Met name de Grote Mantelmeeuw liet een opvallende toename zien.

De Grevelingen is internationaal van belang voor Strandplevier en Dwergstern.

Aanbevelingen

Voor kustvogels zijn aanwezigheid van voedsel en geschikt broedterrein cruciale factoren. Op het voedsel kan betrekkelijk weinig invloed uitgeoefend worden, maar aan de beschikbaarheid van broedterrein kan met peilbeheer, onderhoud en inrichting heel wat gedaan worden.

Handhaving van het lagere peil vanaf half april tot half juli kan en wordt al min of meer als standaardprocedure door Rijkswaterstaat gehanteerd. In het afgelopen jaar werden de peilmarges (peil tussen -10 en -30 cm NAP) redelijk goed benut. Wel zou men zich buiten het broedseizoen op een gemiddelde kunnen richten dat nog wat dichterbij die -10 cm NAP ligt. Voor een verdere verruiming van de peilmarges, verdient het aanbeveling de mogelijkheden daartoe op te nemen in een volgend beheersplan (huidig 2004-2009).

Een peil dat gedurende de broedtijd op circa -30 cm NAP ligt en daarbuiten schommelt tussen -20 en +15 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Een dergelijk peilbeheer vereist bovendien geen grootschalige en dure aanpassingen van de bestaande recreatieve infrastructuur.

Met het gereed komen van nieuw ingerichte terreinen is een redelijke spreiding van broedbiotoop voor kustvogels in de Grevelingen ontstaan. Misschien kan er voor gezorgd worden dat het dit jaar gebruikte terrein bij de surfplas aan de Grevelingendam ook in volgende jaren door kustvogels benut kan worden.

Het jaarlijkse onderhoud van broedplaatsen als kappen en maaien van hogere begroeiing, aanbrengen van schelpen, in standhouden van eilandsituaties, rattenbestrijding, bebording en het afsluiten van terreintjes voor begrazing gedurende het broedseizoen zijn maatregelen die bij een goed kustvogelbeheer behoren.

Evenals vorig jaar kan hier aan toegevoegd worden dat een aanzienlijke vergroting van de getijde invloed, zoals in de gebiedsvisie Zicht op de Grevelingen bepleit, tot een afname van geschikt broedterrein en kustvogels zal leiden. Het is een onjuiste voorstelling van zaken om te beweren dat het tegenovergestelde het geval zal zijn.

Op Markenje is sprake van voortschrijdende oevererosie. Bij voorkeur zou dit opgelost moeten worden door het opspuiten van zand aan de westzijde. Brijding met machines zou door spoorvorming het natuurlijke karakter van het plaatje sterk aantasten.

De vorig jaar jaar gedane aanbevelingen met betrekking tot de Slikken van Flakkee-Zuid (aanleg drinkputten/plassen voor vee op de voormalige landbouwgronden) ten behoeve van broedvogels als Slobeend, Tureluur, Grutto, ganzen en allerlei vogels buiten het broedseizoen, lijken nog steeds zinvol, evenals een put/plas in het ZO-deel van de Slikken van Bommenede.

In de grootste plas bij de Punt zou een eilandje gemaakt kunnen worden, wat de verdere ontwikkeling van een gemengde kolonie Aalscholvers + reigerachtigen zou stimuleren.

Bij de Kil zou door isolatie van een stuk rietland (brede geul) een broedeiland voor Lepelaars kunnen ontstaan.

Opzet van broedvogelinventarisaties in de Grevelingen

Met de sluiting van de Brouwersdam in 1971 ontstond het Grevelingenmeer. Na het instellen van een vast peil op –20 cm N.A.P. viel een deel van het voormalig intergetijdengebied voorgoed droog. Het merendeel van de drooggevallen gronden kreeg de bestemming natuur (ca. 2700 ha) en wordt sindsdien als zodanig beheerd. Door de terreinbeherende instantie – tot 1975 de Dienst der Domeinen en vanaf 1975 het Staatsbosbeheer (eerst zelfstandig, later in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen) – werd in samenwerking met anderen, jaarlijks het hele gebied op broedvogels geïnventariseerd.

Op deze wijze is een unieke reeks van gegevens tot stand gekomen, waarin de ontwikkeling van een gebied vanuit de nulsituatie tot een veel complexer geheel is vastgelegd. De resultaten daarvan zijn in een aantal rapporten verwerkt.

Sinds het begin van de tellingen is steeds volgens dezelfde methode gewerkt (turfmethode), waardoor de resultaten goed vergelijkbaar zijn. De resultaten geven een redelijke afspiegeling van de werkelijke aantallen broedvogels daar, waar het open gebied betreft. Voor weinig toegankelijke terreinen als riet, ruigte, struwelen en bossen was de gebruikelijke opzet niet zo geschikt. Bovendien geeft de turfmethode geen inzicht in de verspreiding van vogels in een bepaald gebied, waardoor deze voor het beheer minder bruikbaar is.

Nauwkeuriger en meer informatie wordt verkregen met broedvogelkartering volgens de BMP-methode, deze sluit ook beter aan bij de praktijk elders in den lande. Omdat het ondoenlijk is het hele gebied jaarlijks op deze wijze te inventariseren, is gekozen voor:

1. jaarlijks, inventarisatie van een aantal representatieve proefvlakken volgens de BMP-methode
2. jaarlijks, inventarisatie van kustvogels in heel de Grevelingen
3. 1x per drie jaar, inventarisatie van alle soorten in heel de Grevelingen op dezelfde wijze als tot 1999 gebeurde (3 tellingen, turfmethode). Dus van 1971 t/m 1999 jaarlijks, vervolgens in 2002, 2005, **2008** enz.
4. de Hompelvoet en Markenje worden jaarlijks geïnventariseerd

Enmaal in de drie jaar wordt dus nog op de oude voet verder gegaan, zodat de opgebouwde gegevensreeks, die de ontwikkeling van heel de Grevelingen globaal weergeeft, gecontinueerd wordt. Daarnaast wordt meer detail-informatie verkregen door het nauwkeurig karteren van broedvogels in een aantal geselecteerde gebieden.

Omdat kustvogels vaak sterk geclusterd in kolonies broeden, heeft het werken met proefvlakken voor deze soorten weinig zin. Voor het beheer van de Grevelingen vormen kustvogels een belangrijke doelgroep. Jaarlijks worden de gegevens van alle broedgevallen van kustvogels in het Deltagebied door het Rijksinstituut voor Kust- en Zeeonderzoek verzameld. Deze instantie was van meet af aan ook betrokken bij de gebruikelijke inventarisaties in de Grevelingen. Vanwege het belang dat alle betrokkenen hechten aan informatie over het jaarlijks verloop van de aantallen broedende kustvogels in het gebied, worden deze nog steeds overal geteld, ook buiten de BMP-plots. In de Grevelingen wordt een deel van de gegevens in samenwerking met het RIKZ verzameld. Veranderingen met betrekking tot het RIKZ worden bij de paragraaf over kustvogels vermeld. De inventarisatiegegevens van de Hompelvoet en Markenje worden vastgelegd in het jaarlijkse rapport van de vogelwachters.

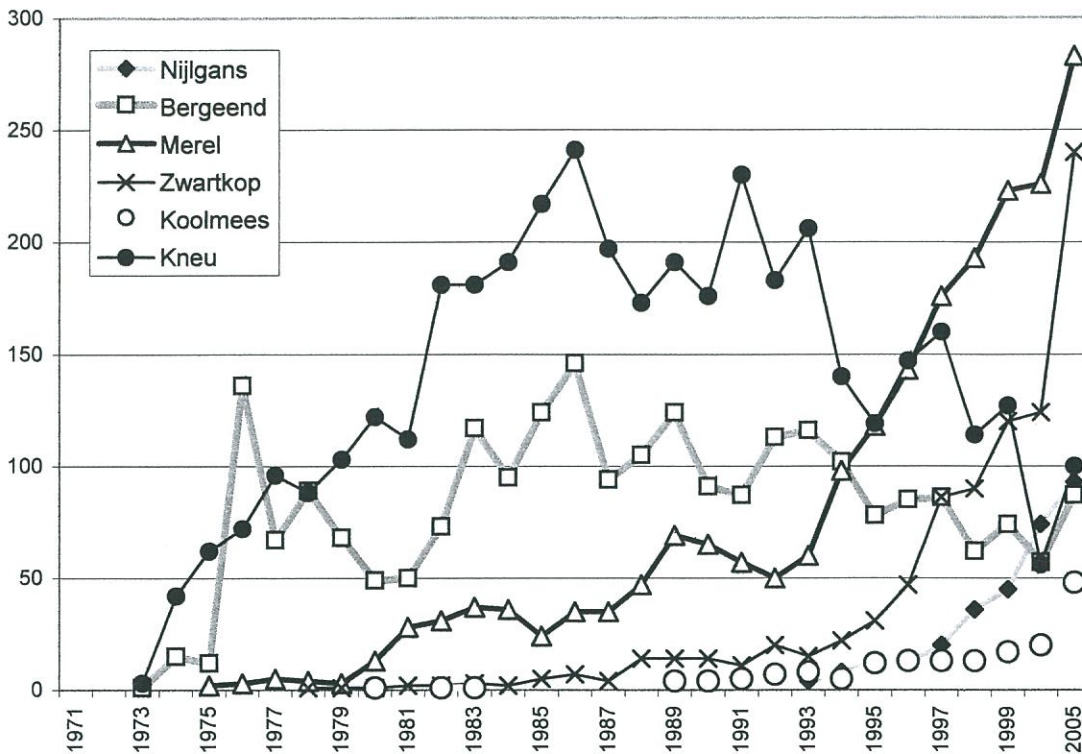
Turfmethode

Tijdens de inventarisatie worden alle waarnemingen die op een broedgeval / territorium duiden geturfd (per soort bij elkaar opgeteld). Veel soorten worden slechts eenmaal of tweemaal geteld, waarbij de hoogste score (binnen de datumgrenzen) als aantal broedvogels van het geïnventariseerde gebied wordt aangehouden. Door het geringe aantal bezoeken zijn de resultaten, met name in een meer gesloten landschap, sterk afhankelijk van weersomstandigheden en tijdstip van één enkele inventarisatie. Bepaalde soorten kunnen moeilijk vastgesteld worden (o.a. roofvogels, nachtvogels, sommige eenden). De ruimtelijke spreiding van soorten in een bepaald gebied wordt niet vastgelegd. Met relatief weinig inspanning wordt een groot gebied onderzocht.

BMP-Methode (Broedvogel Monitoring Plot)

Gestandaardiseerde methode waarbij verspreid in het broedseizoen een minimum aantal bezoeken aan een bepaald gebied (proefvlak) gebracht wordt en de soorten aan de hand van broedcriteria op kaart worden ingetekend. Na afloop van het broedseizoen worden de verschillende waarnemingen per soort samengevoegd en volgens vastgelegde regels (zoals: aantal waarnemingen binnen bepaalde datumgrenzen), het aantal territoria of broedgevallen vastgesteld. Op de plaats van het broedgeval of in het midden van het territorium komt een stip te staan. De stippenkaart legt dus de verspreiding van een soort in een gebied op overzichtelijke wijze vast.

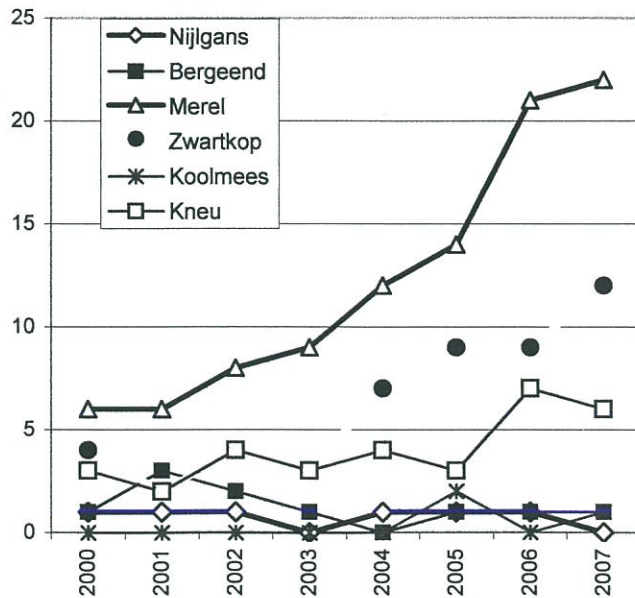

Figuur 2. Aantalsverloop van 6 soorten broedvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting in 1971. Aantallen t/m 1999 jaarlijks, vervolgens 3-jaarlijks (2002, 2005). Bij kustvogels zijn ook na 1999 nog totaal aantallen voor de Grevelingen op jaarbasis beschikbaar (Figuur 4 +5).

Integrale tellingen

Dankzij de integrale tellingen kan het populatieverloop in heel de Grevelingen van iedere soort sinds de afsluiting (1971) in beeld gebracht worden (Figuur 2). Hierboven het verloop van **Nijlgans** (snel stijgende nieuwkomer), **Bergeend** (al vroeg aanwezig, maxima van 1983-1994, vervolgens afnemend met herstel in 2005), **Merel** (trage start sinds 1975, vanaf 1994 snel toenemend), **Zwartkopje** (trage start sinds 1978, na 1993 volgt een flinke toename), **Koolmees** (incidenteel aanwezig periode 1980-1990, 1991-2002 langzame toename, na 2002 sterker toenemend), **Kneu** (1973-1986 sterk toenemend, maximale aantallen 1982-1993, sinds 1994 afnemend met tussentijds wel enig herstel, o.a. in 2005).

Figuur 3. Verloop aantal territoria van enkele soorten in het BMP-plot Veermansplaat periode 2000-07 + verspreiding van de Kneu in 2007. Het aantalsverloop in dit plot volgt, voor wat de zangvogels betreft, in grote lijnen het totaal voor de Grevelingen

BMP-plots

BMP-plots geven inzicht in vestigingspatroon en aantalsverloop van vogelsoorten binnen een plot.

Resultaten Grevelingen – 2007

Weersomstandigheden (gegevens ontleend aan Hompelvoetarchief, neerslaghoeveelheid op Hompelvoet)

na een langdurige zonnige en warme herfst volgde een zeer zachte winter die vrij nat was

maart – warm met normale hoeveelheid neerslag

april – extreem droog, zonnig en warm; gemeten neerslag 0 mm

mei – na 5 mooie dagen over het algemeen nat en wisselend, regelmatig veel wind; gemeten neerslag 72 mm

juni – de hele maand erg nat; dikwijls somber en winderig; gemeten neerslag 119 mm

juli – zeer nat en buitengewoon wisselvallig ; gemeten neerslag 138 mm

Met in totaal 329 mm neerslag was 2007 het op één na natste broedseizoen in de afgelopen 30 jaar. Alleen 1987 was met 362 mm nog natter. Volgens het KNMI was het voorjaar van 2007 ook bijzonder warm. Behalve in april, was dat in het veld niet zo duidelijk merkbaar.

Enkele opmerkingen bij het totaaloverzicht van de BMP-plots in 2007

Sinds de start van de BMP-plot inventarisaties in 2000 zijn 98 vogelsoorten vastgesteld, waarvan meer dan een kwart op de Rode Lijst (2004) voorkomt. In 2007 werden in de gezamenlijke BMP-plots 83 soorten gevonden. Nieuwe soorten die nog niet eerder in de plots werden vastgesteld, waren Aalscholver en Grote Lijster. De Aalscholver is ook een nieuwe soort voor heel de Grevelingen.

Van de in 2007 vastgestelde broedvogelsoorten staan er 20 (24%) op de nieuwe Rode Lijst, waarvan in de categorie: Ernstig bedreigd – 0, Bedreigd – 1, Kwetsbaar – 9 en Gevoelig – 10 (Tabel 2).

Duidelijk beter dan in 2006 scoorden:

Dodaars, Blauwe Reiger, Krakeend, Kuifeend, Waterhoen, Kluut, **Bontbekplevier**, Kokmeeuw, **Visdief**, **Dwergstern**, Cettiszanger, **Spotvogel**, Tuinfluiter, Staartmees, Pimpelmees, **Wielewaal**, Vink, Goudvink, **Kneu**

Minder goed dan in 2006:

Nijlgans, Bergeend, Wilde Eend, **Slobeend**, Fazant, Scholekster, **Grutto**, Rietzanger, Kleine karekiet, Braamsluiper, Grasmus, Fitis, Ekster, Zwarte Kraai, Rietgors

Het succes van de kustbroedvogels zoals dat verderop in dit rapport (blz. 30-33) wordt besproken vormt een opsteker voor de beheerder, omdat dit voor een belangrijk deel op beheersmaatregelen valt terug te voeren. Met de Grutto (alleen in plot SlvFI-Zuid) gaat het bergafwaarts. Dit is een trend die zich in heel Nederland voordoet, al zijn er hier en daar gunstige uitzonderingen (o.a. Yerseke Moer). Het is aannemelijk dat het broedsucces op de Slikken van Flakkee doorgaans te laag zal liggen. Een zelfde verhaal geldt voor de Scholekster, ook deze soort gaat landelijk achteruit en zal mogelijk op een volgende Rode Lijst belanden. Lokaal kan meespelen dat de overwinteringsmogelijkheden voor deze soort zijn afgenomen (vermindering intergetijdegebied Oosterschelde). Kievit en Tureluur handhaven zich, al houdt het niet over. Sommige riet-/ruigtevogels als Blauwborst, Kleine Karekiet en met name Rietgors deden het slecht. Mogelijk dat de langdurige droogte van eind maart tot begin mei hierbij een rol speelt..

Naast toe- en afname is het aantalsverloop bij sommige soorten, zoals Veldleeuwerik, opmerkelijk stabiel. Temeer omdat deze soort in het landelijk gebied, buiten de natuurgebieden, zeer sterk is afgenomen.

De opmars van de Cettiszanger kan plaats vinden dankzij het ontbreken van strenge winters. Ook elders in de Grevelingen neemt de soort toe (Slikken-Noord, Veermansplaat). Een schatting voor het aantal broedparen in 2007 komt op circa 20 paar. Wordt interessant wat er in 2008 uit de bus rolt bij de integrale tellingen.

Opvallende afname van Fitis en Grasmus. Wat betreft de Fitis kunnen er in 2006 (toen opvallend hoog aantal) nog veel doortrekkers binnen de datumgrenzen gezeten hebben vanwege het late voorjaar. De aantallen van 2007 liggen niet ver beneden het normale niveau. De afname van de Grasmus is moeilijker verklaarbaar. Het huidige aantal ligt ruim 20% lager dan voorgaande jaren, bovendien was het aantalsverloop per plot erg verschillend. Een grote afname op Hompelvoet en Slikken van Bommenede, elders stabiel of een kleine toe- of afname. Over dergelijke gevallen kan vaak pas wat gezegd worden wanneer de aantallen in volgende jaren ook een duidelijke trend van toe- of afname vertonen. Het belang van een lange reeks waarnemingen is voor een juiste duiding van de aantalsontwikkeling dan ook evident.

Soorten van vochtig en gevarieerd struweel (Nachtegaal, Spotvogel, Tuinfluiter, Goudvink) namen verder toe. Met name in juni werden op veel plaatsen Wielewalen gehoord. In welke mate die vogels binnen de BMP-plots tot broeden zijn gekomen blijft vaak onduidelijk omdat ze zich in korte tijd over grote afstand verplaatsen.

Het toenemend bosachtig karakter van een aantal gebieden komt tot uiting in een stijgend aantal mezen, terwijl ook Grauwe Vliegenvanger en Boomkruiper tegenwoordig tot de broedvogels behoren. Afname van Zwarte Kraai en Ekster lijkt grotendeels aan de Havik toe te schrijven.

Totaalverloop van de BMP-plots

Tabel 1. Totaal aan territoria van de 8 BMP-plots in de Grevelingen, periode 2000-2007.

Soort	00	01	02	03	04	05	06	07	Soort	00	01	02	03	04	05	06	07
Dodaars	6	5	5	5	4	4	4	8	Koekoek	12	11	14	14	11	12	14	14
Fuut	3	2	2	1	-	1	1	1	Ransuil	1	1	4	2	5	3	4	3
Aalscholver	-	-	-	-	-	-	-	1	Velduil	(1)	1	-	-	-	-	-	-
Blauwe Reiger	-	1	2	2	4	4	4	6	Gr Bonte Specht	2	3	2	4	3	2	4	5
Knobbelzwaan	2	2	4	1	2	2	-	1	Veldleeuwerik	34	14	41	41	42	44	43	44
Grauwe Gans	5	4	9	11	17	18	19	19	Graspieper	18	15	23	24	36	31	43	43
Soepgans	-	-	-	-	-	-	1	1	Witte Kwikstaart	-	-	-	-	1	-	-	-
Nijlgans	9	8	10	12	8	10	8	6	Gele Kwikstaart	1	-	1	1	-	1	1	2
Bergeend	14	15	28	31	20	22	24	20	Winterkoning	143	137	155	160	153	144	178	173
Krakeend	9	11	9	11	8	9	9	11	Heggenmus	80	86	107	107	100	105	144	145
Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	Roodborst	11	9	21	26	31	29	45	45
Wilde Eend	49	55	57	64	65	76	75	67	Nachtegaal	48	42	38	50	47	53	56	61
Slobeend	9	7	6	10	4	5	8	5	Blauwborst	11	15	13	16	10	10	9	8
Tafeleend	2	-	1	-	-	1	-	-	Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-
Kuifeend	14	9	8	13	9	12	6	12	Roodborsttapuit	2	1	-	1	1	1	1	2
Midd. Zaagbek	4	4	7	8	9	9	12	13	Merel	64	80	80	77	83	89	106	105
Br. Kiekendief	7	4	7	3	4	2	3	3	Zanglijster	18	21	29	24	21	28	41	37
Bl. Kiekendief	-	-	-	-	-	-	1	-	Grote Lijster	-	-	-	-	-	-	-	1
Havik	-	-	-	0-1	1	2	2	2	Sprinkhaanzanger	13	10	12	15	10	15	13	15
Sperwer	-	1	3	3	2	2	2	2	Cettiszanger	-	-	-	-	1	1	2	6
Buizerd	2	1	3	2	1	-	1	2	Snor	1	-	-	-	-	-	-	-
Patrijs	-	-	1	-	-	-	-	-	Rietzanger	10	14	15	11	14	13	22	17
Kwartel	2	-	-	-	-	-	2	-	Bosrietzanger	17	22	22	21	19	16	21	22
Fazant	n.g.	n.g.	20	20	15	17	22	18	Kleine Karekiet	25	35	43	40	31	31	27	23
Wateral	2	-	-	2	2	1	3	4	Spotvogel	12	8	13	16	12	11	13	17
Waterhoen	10	6	2	6	7	7	6	9	Braamsluiper	32	28	28	30	29	36	35	30
Meerkoet	14	14	21	19	15	21	17	16	Grasmus	118	91	87	90	88	91	94	75
Scholekster	52	24	45	39	34	30	28	25	Tuinfluit	26	43	58	48	69	65	70	86
Kluut	37	49	47	58	77	70	85	115	Zwartkop	52	54	60	49	72	70	88	88
Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	1	1	Tjiftjaf	54	42	67	70	72	59	67	73
Bontbekplevier	6	6	3	2	3	5	4	6	Fitis	174	159	145	183	167	183	202	162
Strandplevier	17	16	17	24	32	29	35	33	Gr. Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	-	2
Kievit	68	26	56	61	73	54	55	55	Staartmees	4	7	7	12	10	16	15	21
Watersnip	-	-	1	-	-	-	-	-	Pimpelmees	3	4	8	7	7	10	13	16
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	1	1	Koolmees	14	15	15	14	16	18	22	21
Grutto	7	-	9	11	11	8	6	3	Buidelmees	-	-	0-1	-	-	-	-	-
Tureluur	26	14	27	28	29	25	18	21	Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	2	3
Kokmeeuw	99	151	5	6	-	-	10	20	Wielewaal	1	-	1	-	-	-	1	4
Zwartkopmeeuw	-	2	-	-	-	-	-	2	Gaai	3	2	4	9	3	4	4	5
Stormmeeuw	-	1	1	1	1	2	2	3	Ekster	15	14	18	8	9	4	6	2
Zilvermeeuw	2	7	7	6	6	8	6	5	Zwarte Kraai	9	7	10	7	6	4	5	2
Gr. Mantelmeeuw	-	-	-	-	-	-	1	1	Ringmus	-	-	-	-	1	-	-	-
Grote Stern	-	1	-	1	-	-	1	-	Vink	1	-	3	4	1	3	7	9
Visdief	79	113	15	28	56	50	49	121	Goudvink	-	-	2	7	5	6	14	17
Noordse Stern	1	1	4	4	14	8	9	9	Groenling	-	-	2	-	-	-	-	1
Dwergstern	8	15	20	17	32	25	19	25	Putter	1	-	2	1	-	-	2	3
Houtduif	53	68	62	52	42	31	42	37	Kneu	23	17	22	18	29	27	39	45
Holenduif	1	1	3	2	3	2	-	-	Rietgors	25	28	27	28	28	34	41	26
Turkse tortel	1	-	-	-	1	-	-	-									
Zomertortel	17	13	11	11	11	8	14	13									
									Aantal soorten	74	68	75	73	72	71	82	83

n.g. = niet geteld   cursief: in 2001 niet alle gebieden volledig onderzocht vanwege MKZ-crisis

Trend 2000-2007

vrijwel eenduidig positief:

Blauwe Reiger, Grauwe Gans, Wilde Eend, **Middelste Zaagbek**, Kluut, **Strandplevier**, Stormmeeuw, **Graspieper**, Heggenmus, Roodborst, Merel, Tuinfluit, Zwartkop, Staartmees, Pimpelmees, Koolmees, Vink, Goudvink, Kneu

vrijwel eenduidig negatief:

Nijlgans, Bruine Kiekendief, Scholekster, **Grutto**, Kokmeeuw, Houtduif, Kleine Karekiet, Ekster, Zwarte Kraai

trend stabiel of sterk schommelend

Het verloop van de overige soorten is stabiel of min of meer schommelend zonder duidelijke trend

Aantallen broedvogels en dichtheid per 100 ha. in 2007

Tabel 2. Overzicht broedvogelaantallen per plot en dichtheid/100 ha. in de BMP-plots Grevelingen – 2007.

soort / gebied	RL	Hompel-voet		Veermans-plaat		Slikken van Bommenede		Kabbelaars-bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
		open 8 ha 27%	dicht 22 ha 73%	open 4 ha 17%	dicht 19 ha 83%	open 75 ha 94%	dicht 5 ha 6%	open 4 ha 12%	dicht 30 ha 88%	open 6,5 ha 43%	dicht 8,5 ha 57%	open 11,5 88%	dicht 1,5 ha 12%	open 25 ha 31%	dicht 55 ha 69%	open 90 ha 100%	dicht - -
grootte BMP-plot in ha. (circa)		30		23		80		34		15		13		80		90	
aantal plot / dichtheid p/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
1. Dodaars										8	56						
2. Fuut										1	7						
3. Aalscholver																	
4. Blauwe Reiger										6	42						
5. Knobbelzwaan										1	7						
6. Grauwe Gans		12	40	1	4	2						4	31				
7. Soepgans														1	1		
8. Nijlgans		3	10					1	3	1	7			1	1		
9. Bergeend		8	27	1	4	6	9	1	3	2	13	2	15				
10. Krakeend		1	3							8	54	2	15				
11. Wintertaling	K																
12. Wilde Eend		5	17	1	4	15	19	6	35	12	80	14	109	8	10	6	7
13. Slobeend	K									3	20	1	8		1	1	1
14. Tafeleend																	
15. Kuifeend						1	1			9	60	2	15				
16. Middelste Zaagbek	G	7	23	1	4			1	3	2	13	2	15				
17. Bruine Kiekendief						2	3					1	8				
18. Blauwe Kiekendief	G																
19. Havik								(1)	3					1	1		
20. Sperwer								1	3	1	7						
21. Buizerd				1	4									1	1		
22. Patrijs	K																
23. Kwartel																	
24. Fazant						9	11			2	13	3	23	4	5		
25. Waterral										2	7	1	8	1	1		
26. Waterhoen								3	6	3	21	2	15	1	1		
27. Meerkoet								2	6	8	54	5	39	1	1		
28. Scholekster		5	17			8	10	2	9			4	31	3	4	3	3
29. Kluut						59	74	28	47			28	216				
30. Kleine Plevier												1	8				
31. Bontbekplevier	K					3	4					2	15	1	1		
32. Strandplevier	B					11	14							22	28		
33. Kievit		1	3			13	16							5	6	36	40
34. Watersnip	B																
35. Houtsnip								1	3								
36. Grutto	G															3	3
37. Tureluur	G	1	3			7	9							5	6	8	9
38. Kokmeeuw								20	15								
39. Zwartkopmeeuw								2									
40. Stommeeuw						3	4										
41. Zilvermeeuw		1	3									4	28				
42. Grote Mantelmeeuw	G					1	1										
43. Grote Stern	B																
44. Visdief	K					31	39	50	65			40	308				
45. Noordse Stern						9	11										
46. Dwergstern	K					7	9					18	139				
47. Houtduif		7	23	7	30	9	11	4	12	5	34	3	23	2	3		
48. Holenduif																	
49. Turkse tortel																	
50. Zomertortel	K	4	13			3	4	2	3	1	7	1	8	2	3		
51. Koekoek	K	1	3	1	4	2	3	2	9	2	13	2	15	4	5		
52. Ransuil	K					1	1	1	3					1	1		
53. Velduil	EB																
54. Grote Bonte Specht								2	3	1	7	1	8	1	1		
55. Veldleeuwerik	G	2	7	2	9	5	6							6	8	29	32
56. Graspieper	G	2	7	2	9	20	25							9	11	10	11
57. Witte Kwikstaart																	
58. Gele Kwikstaart	G															2	2
59. Winterkoning		33	110	28	123	17	21	32	103	20	134	11	85	32	40		
60. Heggenmus		25	83	18	79	14	28	22	82	21	141	14	109	31	39		

soort / gebied (vervolg)	RL	Hompel- voet		Veermans- plaat		Slikken van Bommenede		Kabellaars- bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee- Noord		Slikken van Flakkee- Zuid	
grootte BMP-plot in ha. (circa)		30		23		80		34		15		13		80		90	
verhouding open gebied : struweel / bos (indicatief) percentage van het plot		open 8 ha 27%	dicht 22 ha 73%	open 4 ha 17%	dicht 19 ha 83%	open 75 ha 94%	dicht 5 ha 6%	open 4 ha 12%	dicht 30 ha 88%	open 6,5 ha 43%	dicht 8,5 ha 57%	open 11,5 ha 88%	dicht 1,5 ha 12%	open 25 ha 31%	dicht 55 ha 69%	open 90 ha 100%	dicht - -
aantal plot / dichtheid n/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
61. Roodborst		7	23	1	4			15	45	9	60	3	23	10	13		
62. Nachtegaal	K	10	33	9	39	4	5	16	48	11	74	3	23	8	10		
63. Blauwborst				5	22									3	4		
64. Paapje	B																
65. Roodborsttapuit														1	1	1	1
66. Merel		28	93	22	96	17	21	14	42	11	74	5	39	8	10		
67. Zanglijster		11	37	6	26	3	4	6	18	4	27	2	15	5	6		
68. Grote Lijster														1	1		
69. Sprinkhaanzanger				3	13	6	8					3	23	3	4		
70. Cettiszanger								1	3	2	13			3	4		
71. Snor	K																
72. Rietzanger						2	3					8	62	7	9		
73. Bosrietzanger		1	3	2	9	8	10	2	6			4	31	5	6		
74. Kleine Karekiet				1	4	9	11	2	6	5	34	3	23	3	4		
75. Spotvogel	G	5	17	4	13	1	1	3	9			1	8	3	4		
76. Braamsluiper		8	26	6	44	4	5	4	12	2	13	3	15	3	4		
77. Grasmus		8	26	19	83	12	15	9	27	1	7	7	54	19	24		
78. Tuinfluit		17	57	19	83	7	9	11	33	14	94	3	23	15	19		
79. Zwarkop		19	56	12	52	4	5	18	54	11	74	7	54	17	21		
80. Tjiftjaf		15	43	7	30	6	8	18	54	12	80	3	15	12	15		
81. Fitis		36	139	34	148	29	36	19	57	12	80	11	85	21	26		
82. Gr. Vliegenvanger	G							2	6					1	1		
83. Staartmees						2	3	7	21	5	34	2	15	5	6		
84. Pimpelmees								6	18	4	27	1	8	5	6		
85. Koolmees				1	4	1	1	6	18	3	20	2	15	8	10		
86. Boomkruiper								1	3					2	3		
87. Buidelmees																	
88. Wielewaal	K	1	3	1	4	1	1	1									
89. Gaai				1	4	1	1	1	3	1	7			1	1		
90. Ekster						1	1					1	8				
91. Zwarte Kraai						1	1	1	3								
92. Ringmus	G																
93. Vink								3	6	2	13			4	5		
94. Goudvink		3	10	2	9			4	12	4	27	1	8	3	4		
95. Groenling														1	1		
96. Putter								1						2	3		
97. Kneu	G			6	26	20	25	8	24	3	20	4	31	4	5		
98. Rietgors				3	13	6	8	1	3	1	7	7	54	8	10		
aantal ex. / dichtheid		287	957	227	987	402	502	362	1064	236	1573	252	1938	334	418	99	110
aantal soorten 2007		31		30		46		48		43		47		54		10	
aantal RL-soorten		9		7		13		10		6		10		11		6	

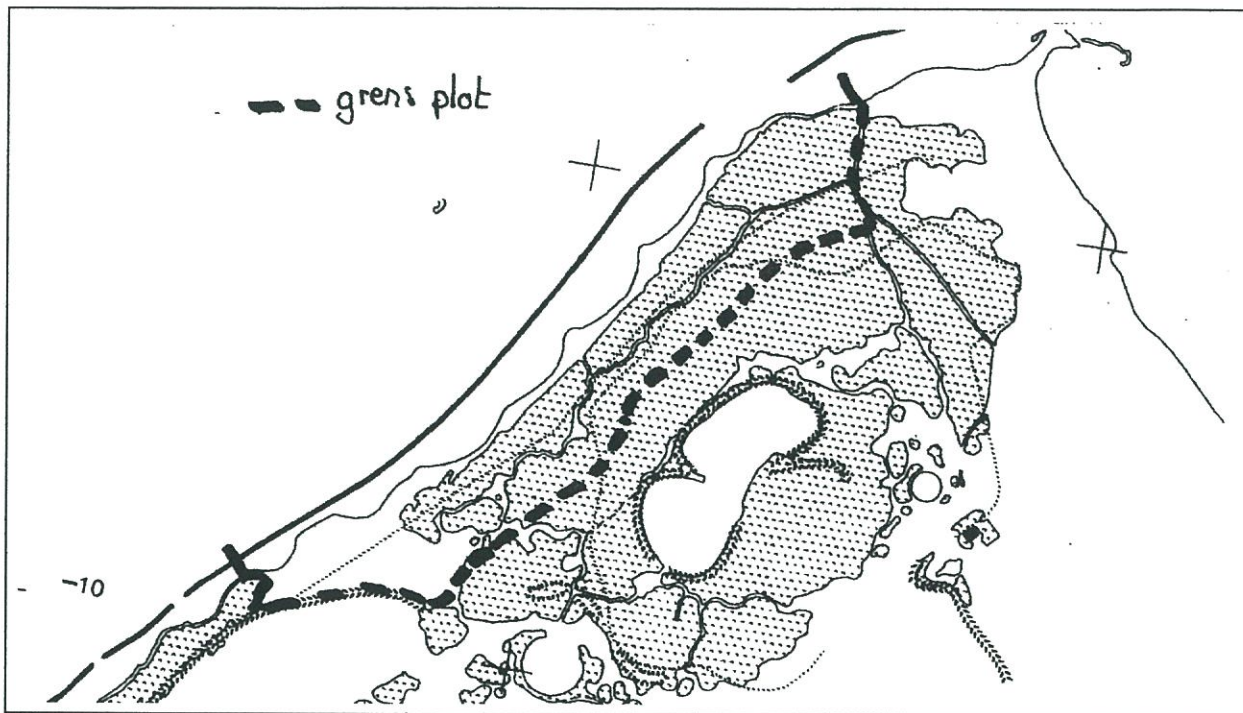
Toelichting tabel:

- voor de berekening van de dichtheid per 100 hectare is het totale oppervlak van het onderzochte plot gebruikt; in de onderste rij van de tabel is het totaal aantal broedvogels per 100 ha. berekend
- code Rode Lijst: Gevoelig, Kwetsbaar, Bedreigd, Ernstig Bedreigd

Bespreking

Na het algemeen gedeelte volgt nu een bespreking per plot waarbij steeds eenzelfde volgorde wordt gehanteerd, volgens de opzet uit het rapport over 2001. Algemene gegevens aangaande het plot worden hierbij steeds als basisinformatie aan de bespreking toegevoegd.

- ♦ Allereerst de kaart van de omgeving van het gebied waarop het plot met een dikke stippellijn is aangegeven en eventueel de gevolgde inventarisatieroute met een dunne stippellijn.
- ♦ Enkele algemene gegevens aangaande het plot
- ♦ Een beschrijving van de vegetatiesamenstelling en factoren die daarop van invloed zijn.
- ♦ Een algemene beschrijving van de vogelsamenstelling in het plot
- ♦ een tabel met de aantallen 2000 – 2007
- ♦ Beschrijving van ontwikkelingen in het afgelopen seizoen
- ♦ Tot slot een kaartje met de vastgestelde territoria van een bepaalde broedvogel of een aantal broedvogels

3. Hompelvoet

Plotgrootte: ca. 30 ha., waarvan ca. 22 ha. struweel/bos
Beheer: niet vrij toegankelijk in het broedseizoen; begrazing; plaatselijk maaien in augustus
Zoogdieren: Limousinkoeien (seizoenbegrazing), Fjordenpaarden (jaarrondbegrazing), Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Hermelijn

Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd duinstruweel op vochtige bodem grenzend aan smalle begraasde zilte oeverzone

Landschap / vegetatie

Oeverstrook geëxponerd op het noordwesten, vooroeververdediging aanwezig – grotendeels gesloten, oever met grind verstevigd na eerdere afslag (sikkelvormige inhammen), smalle in breedte variërende zilte zone; kruipwilg, duindoorn, geschoren op de wind; zuidelijk deel open, struweelopslag wordt daar gemaaid.

Twee stuifdijkjes in ondergrond, ter plaatse dus droger. Anderzijds wordt afstromend regenwater door deze stuifdijkjes gestagneerd, daardoor vochtig struweel met riet. Ouder struweel, tamelijk soortenrijk. Langs westkant vooral wilgen, meer landinwaarts geleidelijk overgaand in hoofdzakelijk duindoorn, gevarieerde structuur, oud en jong. Belangrijkste soorten: Duindoorn, Vlier, Koebraam, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg en Schietwilg. Schaarser: Berk, Bittere wilg, Ratelpopulier, Egelantier en Hondсроos, (soms: Meidoorn, Lijsterbes, Wegedoorn, Sporkehout, Veldiep, Gelderse roos, Zwarte populier, Liguster). Berk en Grauwe wilg uitbreidend. Riet in lager struweel. In ondergroei geregeld Grote brandnetel. Bosbramen (vnl. Koebraam) zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Duindoornstruweel door veroudering lokaal instortend en vervangen door ruigte van Wilgenroosjes en bramen.

Zuidelijk open deel gemaaid kruipwilgstruweel met gras/zeggenvegetatie, extensief begraasd, relatief sterk geaccidenteerd.

De invloed van het vee op het struweel is gering en beperkt tot de randen: langs noordwestoever inbraakjes bij ouder struweel; ondanks begrazing raakt de oeverzone toenemend begroeid met Kruipwilg en Duindoorn. De buitenste rand wordt tegenwoordig gemaaid.

Broedvogels

Algemeen

Vogels van struwelen en jong bos scoren in dit plot hoog. Met het hoger en dichter worden van het struweel verdwijnt de openheid, waardoor soorten als Graspieper, Kneu, Rietgors en Blauwborst het veld ruimen

De doornige structuur van Duindoorn met braamstruweel is gunstig voor struweelsoorten als Winterkoning, Heggenmus, Grasmus, Braamsluiper en Tuinfluiter, die hier hoge dichtheden bereiken.

Hoge aantallen van Merel en Zanglijster duiden op openheid onder struweel en de aanwezigheid van een goed ontwikkelde humuslaag met veel wormen.

De opkomst van Tjiftjaf en Zwartkop, gevolgd door de komst van Roodborst is karakteristiek voor hoger geboomte met een rijke ondergroei. Nog geen holenbroeders als mezen, omdat natuurlijke holtes ontbreken. Een ondiepe oeverzone met op ruime afstand een vooroeververdediging (beschut foerageergebied) en dicht doornstruweel (broedgelegenheid) kort bij de oever is gunstig voor de Middelste Zaagbek. Hoewel Krakeenden deels op zout water foerageren, is de nabijheid van zoet of licht brak water van belang. Op de Hompelvoet wordt aan deze behoefte voldaan door de aanwezige vijvers (buiten het plot). Vermoedelijk zijn deze ook van belang voor Middelste Zaagbek, Bergeend, Nijlgans en Grauwe Gans.

Tabel 3. Aantal territoria BMP-plot Hompelvoet (30 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Grauwe Gans	3	1	2	4	6	8	11	12	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	4	5	5	7	5	4	5	3	Merel	31	33	30	31	25	28	25	28
Bergeend	7	8	8	9	8	8	9	8	Zanglijster	9	9	8	6	6	8	11	11
Krakeend	3	3	3	2	2	2	1	1	Sprkh. zanger	-	-	-	-	-	-	1	-
Wilde Eend	6	11	7	9	7	8	7	5	Bosrietzanger	3	2	1	1	2	1	-	1
Mid. Zaagbek	3	4	5	7	7	7	8	7	Kl. Karekiet	-	-	-	-	1	1	-	-
Br. Kiekendief	1	1	1	-	1	-	-	-	Spotvogel	8	4	5	10	4	5	3	5
Scholekster	11	9	8	9	8	8	7	5	Braamsluiper	9	9	8	10	7	8	6	8
Kievit	5	3	1	1	1	1	1	1	Grasmus	12	15	17	12	10	13	17	8
Tureluur	3	1	2	1	1	-	-	1	Tuinfluitier	9	8	13	16	11	18	14	17
Zilvermeeuw	2	6	3	4	3	4	1	1	Zwartkop	7	12	10	10	14	13	17	19
Houtduif	16	18	11	11	9	6	11	7	Tjiftjaf	15	10	14	14	15	15	13	15
Zomertortel	1	-	-	2	-	1	3	4	Fitis	40	37	36	37	38	33	42	36
Koekoek	1	2	1	2	1	1	1	1	Startmees	-	-	-	-	-	1	-	-
Veldleeuwerik	2	2	2	3	1	2	2	2	Wielewaal	-	-	-	-	-	-	1	1
Graspieper	2	1	1	2	2	2	4	2	Ekster	1	2	2	1	-	1	1	-
Gr. B. Specht	-	-	-	-	-	-	1	-	Zwarte Kraai	2	2	2	-	1	-	-	-
Winterkoning	41	42	35	35	27	29	32	33	Kneu	2	-	-	-	-	-	-	-
Heggenmus	22	20	25	19	15	20	25	25	Goudvink	-	-	-	2	1	1	3	3
Roodborst	1	-	2	2	2	8	7	7	Rietgors	1	2	-	-	-	-	-	-
Nachtegaal	4	6	6	7	6	7	9	10	soortentotaal	35	31	31	31	32	32	32	31

Ontwikkelingen in 2007

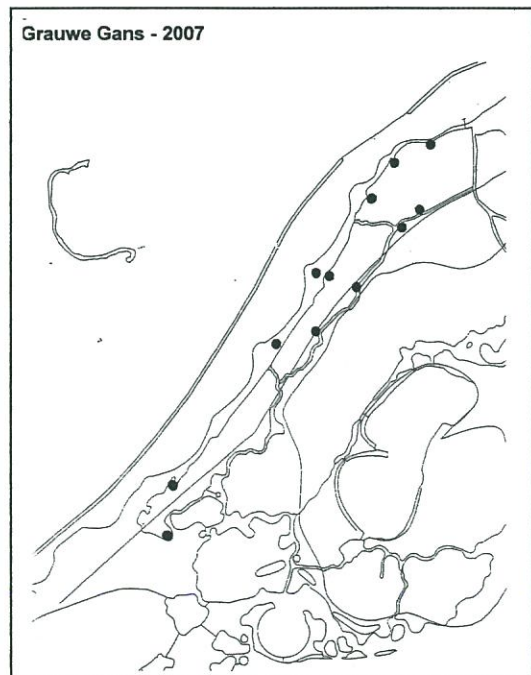
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

- (op)nieuw: Tureluur, Bosrietzanger
- niet meer: Grote Bonte Specht, Sprinkhaanzanger, Ekster
- opvallend meer: geen
- opvallend minder: Nijlgans, Wilde Eend, Scholekster, Houtduif, Grasmus,

De achteruitgang van een aantal algemene soorten in de Grevelingen kan duidelijk gekoppeld worden aan de aanwezigheid van de Havik. We zien dezelfde ontwikkeling in een hele serie BMP-plots. Daarbij gaat het met name om Houtduif, Ekster en Zwarte Kraai en in mindere mate ook om Wilde Eend en Krakeend. Overigens worden van de twee kraaiachtigen nooit zoveel plukresten gevonden als van Houtduiven en eenden. Ondanks dat herhaaldelijk een jagende Havik werd waargenomen, kon geen broedgeval worden vastgesteld.

De Nijlgans is een andere soort die de laatste tijd weer afneemt. Mogelijk bestaat er een verband met de jachtdruk op deze soort. Op Schouwen zouden er nogal wat geschoten zijn. Doorgaans weet de Nijlgans dit door een hoog broedsucces te compenseren. Het broedsucces lag de afgelopen jaren echter laag. Ook bij de Grauwe Gans is de vaart er een beetje uit. Al is het broedsucces nog steeds behoorlijk hoog. Geschikt broedbiotoop in de buurt van zoetwater is echter schaars. In het dichte struweel kunnen de vogels bij verrassing niet goed wegvliegen en zulke stressvolle situaties leiden dan ook vaak tot het verlaten van het legsel. Diverse malen werden sporen van een man met hond waargenomen, misschien dat iemand de ganzen wil verstoren.

De Grasmus is nogal aan schommelingen onderhevig, die zo op het oog weinig met de biotoopontwikkeling te maken hebben. Vorig jaar werd het duindoornstruweel door Bastaardsatijnrupsen kaal gegeten, misschien was de daardoor ontstane openheid aantrekkelijk voor Grasmus. Dit jaar was dat niet het geval.

2. Veermansplaat

Plotgrootte: ca. 23 ha

Beheer: vrij toegankelijk; begrazing;
plaatselijk maaien in
augustus/september

Zoogdieren: runderen (seizoenbegrazing),
Shetlandpony's (jaarrondbegrazing),
Dwergmuis, Bruine rat, Ree,
Hermelijn, Amerikaanse nerts??

Vegetatiekarakteristiek: jong struweel op
vochtige tot natte bodem

Recente veranderingen: geen

Landschap/vegetatie

Strook door het meest gevarieerde deel van de plaat met voormalige verstuiwingsgebieden, daardoor relatief sterke hoogteverschillen aanwezig. Aan noord-, oost- en zuidzijde plot een stuifdijkje aanwezig, waarachter afstromend water stagneert. Gebied grotendeels bedekt met struweel, gemiddeld jonger dan op Hompelvoet: Duindoorn, Kruipwilg. Verder Grauwe wilg, Boswilg, Berk, Vlier, Schietwilg, Bittere wilg. Structuur plaatselijk vrij jong en open (vooral op natte plaatsen) met Kruipwilg/Duindoorn en ruigte (Duinriet, Riet, Zilte zegge); verspreid hogere bomen als Berk, Schiet-, Bos- en Grauwe wilg; aan de zuidelijke struweelrand nabij de oever een meer ontwikkeld bosje met hogere Schietwilg, Ratelpopulier, Zwarte populier, Berk, Bos- en Grauwe wilg. Door uitbreiding van Berken zal het struweel de komende jaren snel aan hoogte winnen. Stagnatieplas tegen noordelijke stuifdijk met daaromheen moerassig gedeelte met veel Kruipwilg. Winterse grondwaterstand over grote delen kort onder of boven het maaiveld. Vanwege uitdroging in de zomer is er tot nu toe weinig echte moerasontwikkeling. Gemaaid deel vnl. kruipwilgmat. Overzone overgang van zilt naar zoet met karakteristieke soorten als Zilte zegge, Zilte rus, Fioringras en naarmate zoeter toenemend aandeel Kruipwilg en Duinriet, deze wordt jaarlijks gemaaid.

De invloed van het vee op het struweel in het plot is gering. Alleen rond de noordelijke plas wordt door runderen wel eens in het struweel gegraasd. Door de aanwezige hoogteverschillen en de daarmee samenhangende grondwaterstand kan zich in de toekomst een gevarieerd struweel ontwikkelen.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De vogelbevolking van de Veermansplaat is karakteristiek voor een nat, moerassig gebied en jong struweel. Moerassoorten als Bruine kiekendief, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietgors zijn in het plot goed vertegenwoordigd. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het struweel gekenmerkt door grote aantallen Grasmus, Winterkoning en Fitis. De hoge dichtheid die de Grasmus hier bereikt, geeft aan dat het struweel op veel plaatsen nog vrij laag en niet helemaal gesloten is. De ruige grassen tussen de struiken vormen een goed voedsel- en broedbiotoop, terwijl verspreide bomen een ideale zangpost zijn.

Na een strenge winter werden halverwege de negentiger jaren voor het eerst Fazanten waargenomen op de Veermansplaat en de Stampersplaat. Sindsdien heeft de soort zich op deze plaatsen kunnen handhaven. De ontwikkeling naar meer struweel ten koste van de natte ruigte, zoals die zich de laatste jaren voordoet zal in de toekomst wellicht voor een afname van de moerasvogels gaan zorgen.

Tabel 4. Aantal territoria BMP-plot Veermansplaat (23 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Grauwe Gans	-	2	3	3	1	1	1	1	Merel	6	6	8	9	12	14	21	22
Nijlgans	1	1	1	-	1	1	1	-	Zanglijster	1	-	1	3	3	3	6	6
Bergeend	1	3	2	1	-	1	1	1	Sprinkhanger	4	2	3	2	3	5	3	2
Wilde Eend	9	4	1	1	-	1	2	1	Bosrietzanger	-	-	-	-	-	-	-	2
M. Zaagbek	-	-	-	-	-	1	1	1	Kl. Karekiet	-	1	-	-	1	-	-	1
Br. Kiekendief	2	1	1	1	-	-	-	-	Spotvogel	1	1	3	4	5	4	3	4
Buizerd	-	-	-	-	-	-	1	1	Braamsluiper	4	4	4	5	6	12	10	6
Fazant	1	1	-	-	-	-	-	-	Grasmus	35	23	21	20	25	25	19	19
Scholekster	2	2	3	1	-	-	-	-	Tuinfluit	6	6	9	8	12	10	12	19
Stormmeeuw	-	1	-	-	-	-	-	-	Zwartkop	4	2	4	3	7	9	9	12
Zilvermeeuw	-	1	2	1	1	1	-	-	Tjiftjaf	3	2	7	8	9	7	6	7
Houtduif	10	7	8	6	4	4	8	7	Fitis	34	27	24	32	34	32	27	34
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	Koolmees	-	-	-	-	-	2	-	1
Turkse tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	Wielewaal	-	-	1	-	-	-	-	1
Zomertortel	2	-	-	-	-	-	2	-	Gaai	-	-	-	1	-	-	1	1
Koekoek	-	1	-	1	1	1	-	1	Ekster	4	4	4	1	1	-	-	-
Veldleeuwerik	-	-	1	1	-	-	1	2	Zwarte Kraai	1	1	1	-	-	-	-	-
Graspieper	2	-	-	-	-	2	1	2	Vink	-	-	-	-	-	-	1	-
Winterkoning	25	19	21	26	21	23	26	28	Goudvink	-	-	-	-	-	1	2	2
Heggenmus	10	12	10	14	10	13	14	18	Kneu	3	2	4	3	4	3	7	6
Roodborst	-	-	-	-	-	1	1	1	Rietgors	5	5	6	4	2	2	3	3
Nachtegaal	2	4	5	7	6	13	11	9									
Blauwborst	5	4	4	5	5	4	5	3	soortentotaal	29	29	28	27	23	28	30	32

Ontwikkelingen in 2007

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

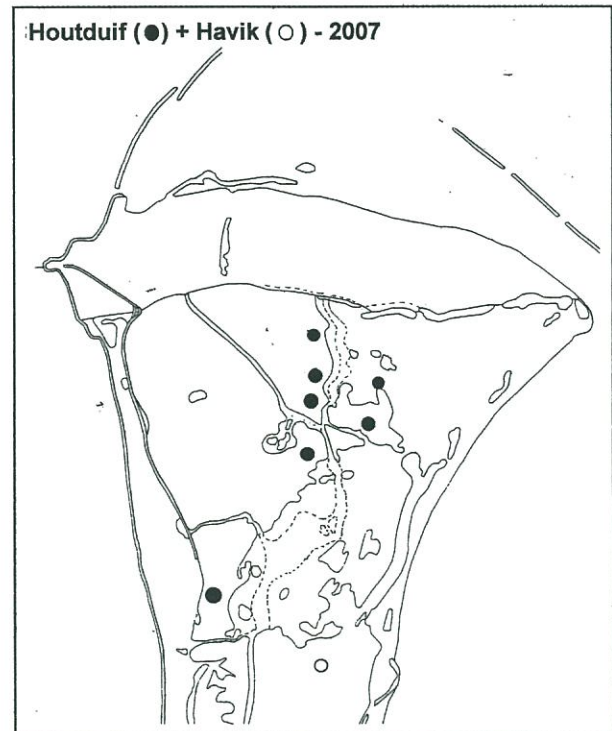
- niet meer vastgesteld: Nijlgans, Zomertortel, Vink
- (op)nieuw: Koekoek, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Koolmees, Wielewaal
- opvallend meer: Heggenmus, Tuinfluit, Zwartkop, Fitis
- opvallend minder: Nachtegaal, Blauwborst, Braamsluiper

Veel sporen van Bruine rat, regelmatig 3 Reeën (1 geit, 2 bokken) waargenomen.

Hoewel zelden plukresten van Havikprooien werden aangetroffen, werd af en toe een Havik waargenomen en regelmatig gealarmeerd op de broedlocatie van voorgaande jaren. Het is aannemelijk dat hier gebroed is. Het nest zelf (midden in dicht struweel) is nog nooit waargenomen en ook jongen zijn niet gezien. De vermoedelijke nestlocatie bevindt zich juist buiten het plot (zie nevenstaande figuur).

De Blauwborst nam na een lange stabiele periode af, ook Sprinkhaanzangers werden weinig gehoord. Het geschikte biotoop voor beide neemt door toenemende struweelvorming en opslag van bomen geleidelijk af. Daarnaast lijkt de Blauwborst in de Grevelingen ook onder meer gunstige condities wat minder algemeen dan voorheen. Overigens opvallend dat Kleine Karekiet en Bosrietzanger weer wel acte de présence gaven.

Het vaststellen van de Wielewaal vond evenals op diverse andere locaties in de Grevelingen pas vrij laat in het seizoen plaats. De vogels zwierven doorgaans in de ruime omgeving rond, wat te maken heeft met hun voorkeur in hogere wilgen te foerageren. Dit maakt het overigens wel lastig om een goede territoriumkartering uit te voeren. Ook Zomertortels zijn meestal pas laat in het seizoen aanwezig, maar deze werden niet gehoord of waargenomen.

4. Slikken van Bommenede

Plotgrootte: 80 ha.

Beheer: niet vrij toegankelijk; seizoenbegrazing met 30 runderen, in het verleden periodiek met paarden; plaatselijk maatregelen t.b.v. kustvogels

Zoogdieren: koeien, Noordse woelmuis, Bosmuis, spitsmuizen, Ree, Konijn, Haas, Huiskat, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Bruine rat, Egel, Mol, soms honden

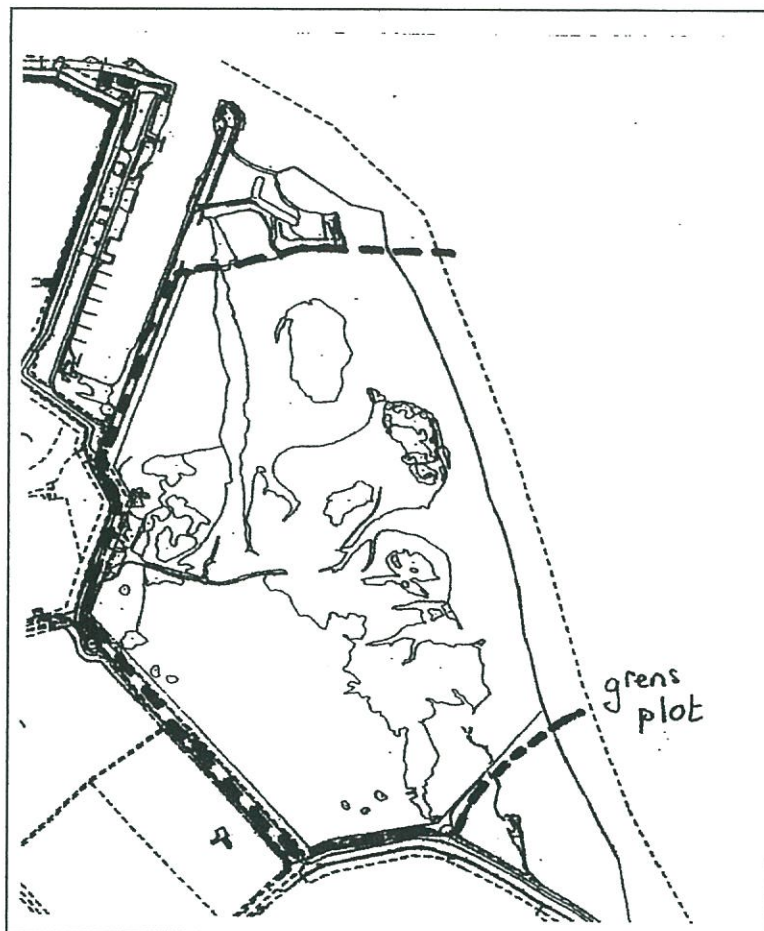
Vegetatiekarakteristiek: laaggelegen voedselrijk slik met zilte vegetatie overgaand in ruigte en struwelen naar hoger gelegen deel langs dijk

Recente veranderingen: geen

Landschap/vegetatie

Grotendeels laaggelegen zilt gebied met inhammen en brede (zeer ondiepe) krekken. Schelpenrichel/bankjes aan oostkant.

Aantal zandige kopjes met struweel (Duindoorn/ Grauwe wilg) als eilanden in het zilte gebied, dat een kleiachtige ondergrond heeft. Zilte zone voornamelijk Zeekraal en Schorrenkruid, lokaal wat Engels slijkgras. Brakke overgangs-zone naar zoet met o.a. Zeeaster, Gewoon kweldergras, Dunstaart en Kwelderzegge; vervolgens Zilte rus, Zeerus, Zilte zegge en Fiorin. Daarna een ruige zone met veel Riet en meer plaatselijk Strandkweek en Duinriet, waartussen overigens nog veel wat brakke vegetaties met Zeebies, Fiorin, Zilte rus, Zilte zegge en Aardbeiklaver. Verspreid opslag van Grauwe wilg. De integrale begrazing sedert 1993 geeft verschuiving van Riet/Duinriet/ Strandkweek naar Fiorin/Zilte rus met klavers en haarden van Zeerus. Hoger gelegen zuidwesthoek meer zandig met Duindoorn/ Grauwe wilgstruweel. Voormalige schapenweide aan westkant van het gebied eveneens wat hoger en zandig, nu kruidenrijk grasland. Langs de dijk een zone met verspreide bomen (Boswilg, Grauwe wilg, Schietwilg) en struiken (Meidoorn, Duindoorn, Vlier, Wegedoorn). Open ruimte daartussen vooral ruigte van Riet.

Broedvogels

Algemeen

De Slikken van Bommenede heeft door de aanwezigheid van uitgestrekte vlakten met zilte pioniervegetaties een hoge potentie als broedgebied voor kustvogels. Het is een van de weinige gebieden in de Grevelingen waar nog Dwergsterns en Strandplevieren broeden. De Strandplevier-groep, die karakteristiek is voor schaars begroeide zandplaten, is hier dan ook prima vertegenwoordigd. De aantallen wisselen jaarlijks, afhankelijk van lokale omstandigheden als te nat door neerslag en hogere waterstand in de Grevelingen, of omstandigheden elders in de regio. Een geschikte broedplaats kan op een klein oppervlak grote aantallen kustvogels herbergen. Deze zijn echter kwetsbaar voor verstoring, zoals betreding door vee en predatie met name door grondpredators. Een geïsoleerde ligging, liefst door flink wat water omgeven, is voor dit soort broedgebiedjes van groot belang.

De dichtheid aan weidevogels ligt laag. In een dergelijk gebied met een flink oppervlak aan Zilte rus, zou je een hoger aantal Tureluurs verwachten. Mogelijk is het gebied deels nog te ruig of zijn er veel predators. Anderzijds zijn grote delen van open gebied te nat voor weidevogels (zeekraalzone). Door het instellen van begrazing neemt de hoeveelheid Riet en ruigte af. Dit werkt op langere termijn in het nadeel van soorten als Blauwborst, Bruine Kiekendief, Velduil en Kleine Karekiet, terwijl weide- en kustvogels daarvan profiteren.

Tabel 5. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Bommenede (80 ha) 2000 – 2007*.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Knobbelzwaan	-	-	1	-	-	-	-	-	Graspieper	5	10	14	15	25	18	25	20
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-	-	2	Winterkoning	6	14	15	18	24	16	16	17
Nijlgans	1	1	1	1	-	-	-	-	Heggenmus	2	4	14	20	17	16	18	14
Bergeend	4	2	15	10	7	6	7	6	Nachtegaal	1	1	-	1	4	2	3	4
Wilde Eend	13	18	23	15	24	27	23	15	Blauwborst	1	3	5	5	3	4	1	-
Slobeend	-	2	1	2	-	1	-	-	Merel	3	8	10	10	17	14	19	17
Kuifeend	2	-	1	-	-	-	-	1	Zanglijster	1	-	2	2	1	3	5	3
Mid. Zaagbek	-	-	1	1	1	1	1	-	Sprinkhanger	3	2	4	4	1	5	3	6
Br. Kiekendief	-	1	3	1	2	1	2	2	Rietzanger	-	-	3	-	2	2	2	2
Bl. Kiekendief	-	-	-	-	-	-	1	-	Bosrietzanger	4	10	12	11	11	9	11	8
Patrijs	-	-	1	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	8	14	22	14	11	12	10	9
Fazant	n.g.	n.g.	10	12	12	10	10	9	Spotvogel	-	-	-	-	-	1	2	1
Scholekster	12	5	12	10	6	7	8	8	Braamsluiper	3	1	6	4	5	6	6	4
Kluut	27	43	39	30	68	49	47	59	Grasmus	11	15	18	16	22	14	19	12
Bontbekplevier	6	4	2	2	3	3	2	3	Tuinfluter	3	7	7	6	15	13	10	7
Strandplevier	15	14	15	24	35	25	25	11	Zwartkop	-	-	3	-	4	7	6	4
Kievit	22	18	17	18	14	8	13	13	Tjiftjaf	5	3	7	11	8	2	4	6
Watersnip	-	-	1	-	-	-	-	-	Fitis	17	28	36	41	33	43	51	29
Tureluur	11	9	19	11	14	10	10	7	Staartmees	-	-	1	2	1	1	1	2
Kokmeeuw	2	1	1	-	-	-	-	3	Pimpelmees	-	-	2	1	-	-	-	-
Stormmeeuw	-	-	1	1	1	2	2	3	Koolmees	-	1	1	1	1	1	1	1
Zilvermeeuw	-	-	1	-	-	-	-	-	Wielewaal	-	-	-	-	-	-	-	1
Gr. Mantelm.	-	-	-	-	-	-	-	1	Gaai	-	-	1	1	1	-	-	1
Visdief	10	15	5	6	18	24	15	31	Ekster	2	3	3	3	3	2	3	1
Noordse Stern	1	1	4	4	12	7	6	9	Zwarte Kraai	1	2	2	1	2	2	2	1
Dwergstern	8	15	15	15	32	27	9	7	Ringmus	-	-	-	-	1	-	-	-
Holenduif	-	-	3	2	3	2	-	-	Vink	-	-	1	1	-	-	-	-
Houtduif	6	10	16	8	15	13	6	9	Groenlijng	-	-	-	-	-	-	1	-
Zomertortel	1	3	3	2	3	3	2	3	Putter	-	-	-	-	-	-	1	-
Koekoek	2	2	2	2	2	2	2	2	Kneu	7	6	9	7	12	14	14	20
Ransuil	-	-	3	2	3	2	1	1	Rietgors	4	7	8	9	7	13	14	6
Velduil	(1)	1	-	-	-	-	-	-	aantal	38	39	54	47	46	46	47	48
Veldleeuwerik	12	10	16	10	7	5	5	5	soorten								

* Gegevens 2007 ontleend aan: Hoekstein M. 2007. Broedvogels van de Slikken van Bommenede in 2007. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.

Ontwikkelingen in 2007

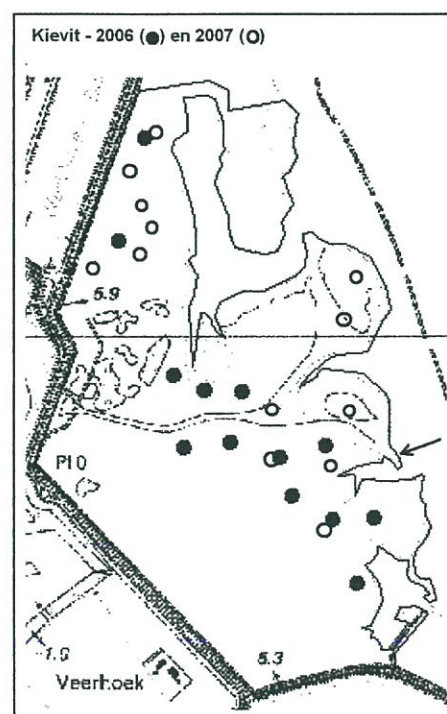
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

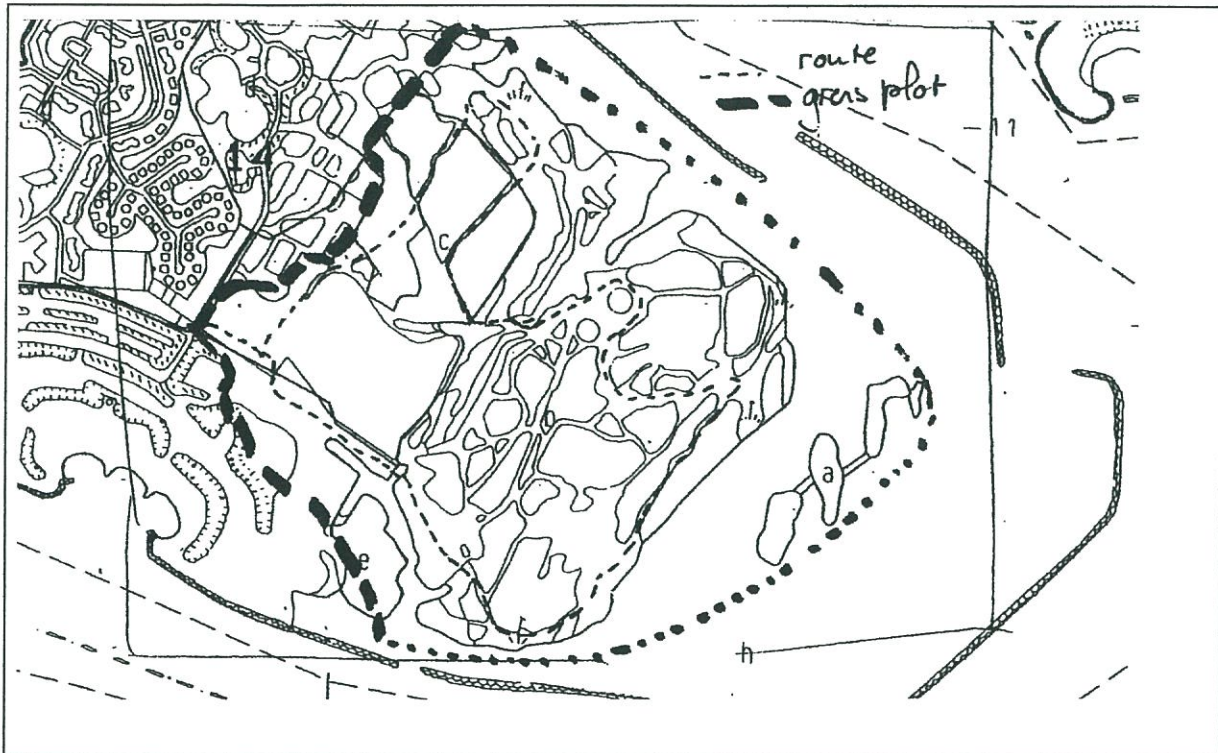
- niet meer: Blauwe Kiekendief, Blauwborst, Groenling, Putter
- (op)nieuw: Grauwe Gans, Kuifeend, Grote Mantelmeeuw, Wielewaal, Gaai,
- opvallend afgenomen: Wilde Eend, Strandplevier, Tureluur, Dwergstern, Heggenmus, Graspieper, Bosrietzanger, Braamsluiper, Grasmus, Fitis, Ekster, Rietgors
- opvallend toegenomen: Kluut, Visdief, Noordse Stern, Sprinkhaanzanger, Kneu

Het verdwijnen van de Blauwborst is opmerkelijk. Na een sterke afname in 2006 werd de soort nu niet meer vastgesteld. Het lijkt er op dat de Blauwborst in de Grevelingen over zijn hoogtepunt heen is en ook zonder biotoopverslechtering afneemt.

Het verwijderen van de twee struweleilanden bij de oever zal van invloed zijn geweest op de aantallen van enkele zangvogels als Fitis, Heggenmus en Grasmus. Het klepelen van jonge opslag op de Ruitenwei (noordelijk deel) zorgde lokaal voor enige toename van Kievit, maar in de begroeiing met Zilte rus van het zuidelijk deel nam de soort af. Het aantal broedparen is daar opvallend laag en er is ook geen enkele Tureluur te vinden, terwijl toch een zeer geschikte vegetatie en volop foerageergebied aanwezig is (grond)predator?

Het gerenoveerde eilandje voor kustvogels (pijlte) was nog niet erg in trek (1 Noordse Stern en 1 Strandplevier) terwijl de juist ten zuiden daarvan gelegen vlakte door Dwergstern en Noordse Stern werd verlaten. Op de nabij gelegen oeververdediging kwam 1 paar Grote Mantelmeeuw tot broeden. Het grote kustvogeleiland trok aardig wat Kluten en Visdiefjes, maar Strandplevier en Dwergstern bleven achter bij vorig jaar. De aantrekkelijkheid van de nieuw ingerichte Kleine Stampersplaat zal hierbij een rol gespeeld hebben.

4. Kabbelaarsbank

- Plotgrootte:** ca. 34 ha.
Beheer: grotendeels vrij toegankelijk op wandelpaden (excl. uiterste oostzijde en eilandjes); wandelpaden en sommige stroken worden gemaaid. Kijkscherm. Bos lijkt laatste jaren niet gedund en open plekken worden deels niet meer of onregelmatig gemaaid.
Zoogdieren: Ree, Noordse woelmuis, Konijn (erg weinig, is wel eens anders geweest), Bruine rat, Dwergmuis, Bosmuis, Huisspitsmuis, Mol
Vegetatiekarakteristiek: Jong aangeplant bos, omringd door spontane struwelen met smalle brakke oeverzone
Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Nabij recreatieconcentratie (Port Zélande). Natuurbouw (gegraven krekens). Bosaanplant (nu ruim 30 jaar oud), samenstelling; Zwarte els, Grauwe abeel, Zomereik, Berk, Gewone esdoorn, Populier. Doorgaans weinig ondergroei. Aan noord- en zuidkant plaatselijk dichte berkenopslag. Rondom spontaan ontwikkeld struweel op droge tot vochtige bodem met Duindoorn, Vlier, Kruiwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Bittere wilg (weinig), Schietwilg, Berk, Koebraam, Ratelpopulier, Meidoorn enz. Aandeel wilgen variërend met gemiddeld grondwaterpeil c.q. hoogteligging (in oostelijke richting aflopend). Langs gegraven krekens enige rietontwikkeling evenals langs de oevers (ondergronds wortelend in zoetwaterbel). Gemaaide vlakken oostpunt vnl. kruiwilgmat met vochtige duinvalleiplanten (eikopslag, 'n enkele zaailing in gemaaide deel). Vooroeververdediging aan oostzijde met ruime lus. Daarbinnen enkele laag gelegen eilandjes, deels binnen zoetwaterbel in ondergrond en daar een rietvegetatie, binnen directe invloedssfeer meerpeil een zoutvegetatie met Zeekraal en Zeeaster.

Processen: Bosvorming, met name ten noorden en ten zuiden van het aangeplante bos, vooral door uitbreiding van Berken. Langzame uitbreiding rietzoom langs krekens en oevers. Dichtgroei van open plekken en paden die niet meer gemaaid worden.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De Kabbelaarsbank heeft op een relatief klein gebied een grote verscheidenheid aan biotopen, zodat het aantal soorten hier hoger is dan in meer homogene plots.

Hoewel de dichtheid aan broedvogels er vrij laag is, levert het aangeplante bos wel de echte bossoorten als Buizerd, Houtduif, Ransuil, Grote Bonte Specht, Zanglijster, Koolmees en Wielewaal. Het gaat hierbij om vogels die hoog in de bomen leven en broeden of het van holen moeten hebben. Ondergroei is er weinig, wat tot uiting komt in erg lage aantallen zangvogels.. Het spontane struweel rondom het bos is opvallend rijk aan Nachtegalen en Zwartkopjes.

De dichtheid aan wandelpaden in het oostelijk deel is een aantal jaren geleden sterk verminderd, wat gunstig was voor de rust op de eilandjes die op vrij korte afstand van de oever liggen. Op deze eilandjes is, afhankelijk van het meerpeil, een laag gelegen zilte zone geschikt voor kustvogels.

Tabel 6. Aantal territoria BMP-plot Kabbelaarsbank (34 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Fuut	1	-	-	-	-	-	-	-	Blauwborst	1	1	-	1	-	-	-	-
Knobbelzwaan	1	-	1	-	1	1	-	-	Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-
Grauwe Gans	-	1	-	-	4	1	1	-	Merel	6	10	9	8	10	12	18	14
Nijlgans	2	1	-	2	1	2	1	1	Zanglijster	1	2	6	3	2	4	8	6
Bergeend	2	2	1	5	3	4	2	1	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-
Krakeend	-	1	1	-	-	-	-	-	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	1
Wilde Eend	4	5	6	11	9	7	12	6	Rietzanger	-	-	-	-	1	-	-	-
Kuifeend	-	-	-	1	-	-	-	-	Bosrietzanger	-	1	-	3	-	2	-	2
Mid. Zaagbek	-	-	1	-	-	-	1	1	Kl. Karekiet	2	3	4	5	5	4	2	2
Havik	-	-	-	-	-	1	1	(1)	Spotvogel	1	2	3	2	2	1	2	3
Sperwer	-	-	1	1	1	-	1	1	Braamsluiper	5	4	3	3	3	4	3	4
Buizerd	1	-	1	1	1	-	-	-	Grasmus	15	11	7	14	14	8	7	9
Waterhoen	2	-	1	1	1	2	2	3	Tuinfluit	2	9	14	5	20	9	9	11
Meerkoet	2	2	2	2	3	2	2	2	Zwartkop	17	18	21	8	20	12	21	18
Scholekster	5	1	4	2	3	4	3	2	Tjiftjaf	12	12	12	12	14	14	14	18
Kluut	10	6	4	26	5	15	16	28	Fitis	26	20	14	24	21	28	24	19
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	1	1	Gr. Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	-	2
Kokmeeuw	97	150	-	6	-	-	5	20	Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	1	1
Zwartk.meeuw	-	2	-	-	-	-	-	2	Staartmees	1	3	2	3	3	6	4	7
Grote Stern	-	1	-	1	-	-	1	-	Pimpelmees	-	1	2	2	2	4	3	6
Noordse Stern	-	-	-	-	2	1	2	-	Koolmees	5	3	5	3	3	5	5	6
Visdief	69	98	6	22	38	40	22	50	Wielewaal	1	-	-	-	-	-	-	1
Houtduif	6	14	12	8	5	2	4	4	Gaai	-	-	-	2	1	1	1	1
Zomertortel	2	3	2	2	2	1	1	2	Ekster	3	2	3	1	2	-	-	-
Koekoek	2	-	2	3	2	2	3	2	Zwarte Kraai	1	1	3	2	2	1	1	1
Ransuil	1	-	1	-	1	-	1	1	Goudvink	-	-	-	-	-	-	3	4
Gr. B. Specht	1	1	-	1	1	1	1	2	Vink	-	-	2	1	-	1	2	3
Winterkoning	20	19	28	22	22	26	35	32	Putter	-	-	-	1	-	-	-	1
Heggenmus	12	14	15	15	13	18	28	22	Kneu	3	3	3	5	3	4	7	8
Roodborst	5	3	10	8	8	10	15	15	Rietgors	2	-	1	-	1	1	2	1
Nachtegaal	14	16	10	16	11	14	12	16	aantal								
									soorten	41	37	38	42	41	39	45	48

Ontwikkelingen in 2007

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

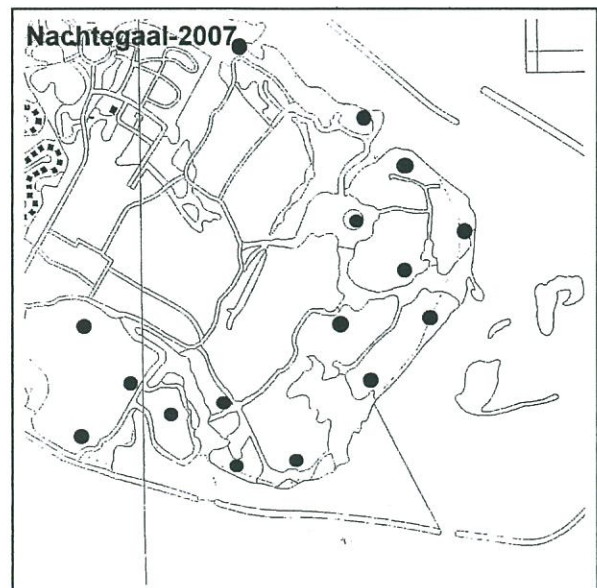
- niet meer: Grauwe Gans, Grote Stern, Noordse Stern,
- (op)nieuw: Zwartkopmeeuw, Cetti'szanger, Bosrietzanger, Grauwe Vliegenvanger, Wielewaal, Putter
- sterke toename: Kluut, Kokmeeuw, Visdief, Nachtegaal, Tjiftjaf, Staartmees, Pimpelmees
- sterke afname: Wilde Eend, Heggenmus, Merel, Fitis

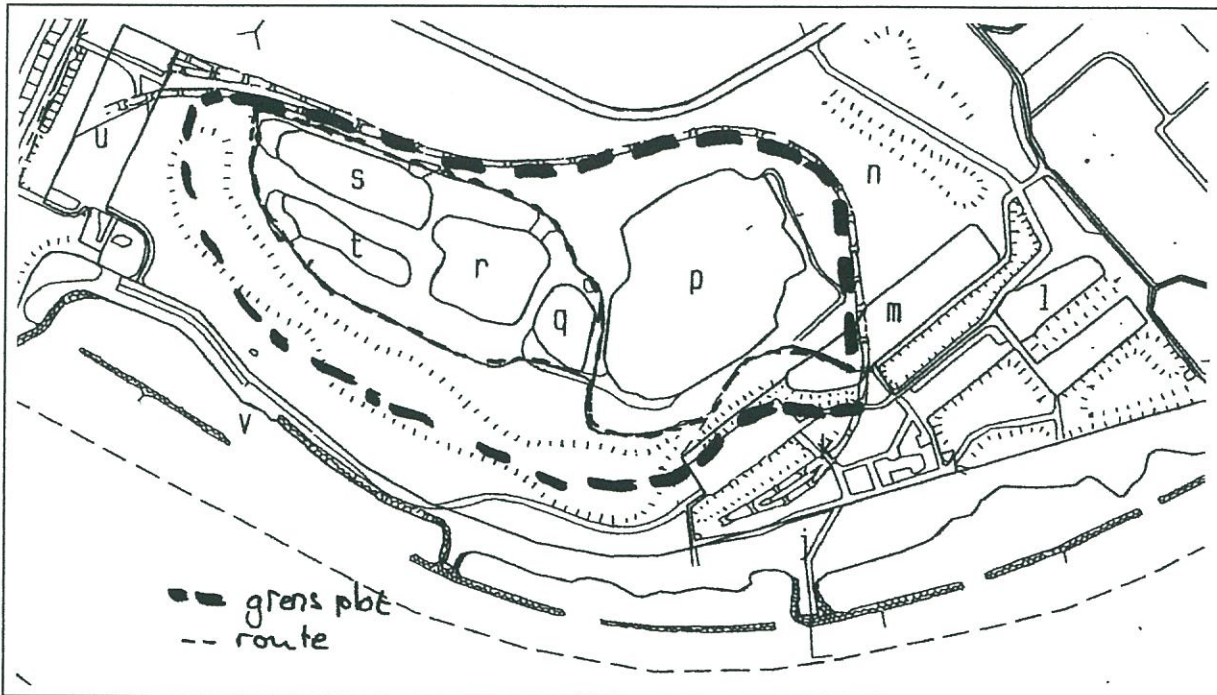
Hoewel er al zo'n 10 jaar een Goudfazant wordt waargenomen, is hier nog nooit een gewone Fazant vastgesteld. Opvallend, aangezien het jaren geleden op de Punt al wemelde van de Fazanten (is wel veel minder geworden) en de Kabbelaarsbank daarmee via de brede Brouwersdam verbonden is.

De aanwezigheid van de Havik zal ook niet bijdragen aan een toekomstige uitbreiding van de Fazant. Overigens werd dit jaar het nest van de Havik niet gevonden. Het oude nest werd vorig jaar verstoord. De regelmatige aanwezigheid en de vele prooiresten duiden echter wel op een territorium van de Havik op de Kabbelaarsbank.

De Cetti'szanger heeft zich hier ook gevestigd. Gezien de biotoopkeuze in de Grevelingen: veelal vochtige jonge struweelranden, zijn de uitbreidingsmogelijkheden aanzienlijk.

Het succes van de twee laag gelegen eilandjes als broedgelegenheid voor kustvogels is wisselend. Predatoren spelen hier vaak een belangrijke rol (Bruine rat, grote meeuwen en roofvogels). Bovendien vestigde zich een paar Grote Mantelmeeuwen op het zuidelijke eilandje en daarnaast kwam ook nog een paar op de oeververdediging tot broeden, beide broedgevallen konden dankzij de maandelijkse watervogeltelling worden vastgesteld. Het broedsucces van de Kluten viel nog niet tegen, maar bij de overige soorten was dat gering.

5. Plasjes de Punt

Plotgrootte: ca. 14 ha.

Beheer: vrij toegankelijk op wandelpad waarlangs kijkschermen met uitzicht op de plasjes; pad en enkele stroken om uitzicht op de plasjes te houden worden gemaaid. Grootste plas 's winters in trek als ijsbaan bij bevolking Ouddorp.

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Hermelijn, Ree, Beverrat, Konijn,

Diversen: Groene kikker

Vegetatiekarakteristiek: Zoetwaterplasjes met smalle rietzoom en omringend duinstruweel

Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Gegraven duinmeertjes. Het duin aan de zuidzijde is eveneens het resultaat van natuurbouw (gevormd uit voormalig zanddepot). Geleidelijk is een rietzoom langs de oevers ontstaan (alle plasjes nu vrijwel geheel omzoomd). In het water diverse waterplanten als Schedefonteinkruid en Waterranonkel. Grootste plas vervult vanwege het zoete water een functie als was-, poets- en slaapplaats voor vogels (eenden, meeuwen, Knobbelzwanen, Aalscholvers, reigers) die op de Grevelingen foerageren. Daardoor tamelijk voedselrijk. Struweel er omheen vooral Grauwe wilg, Duindoorn en Wilde liguster; verder vrij veel Grauwe abeel en Schietwilg (beiden aangeplant), Vlier en Koebraam. Op veel plaatsen is het struweel behoorlijk hoog. Het gebied wordt aan de noord- en oostzijde begrenst door de spoorbaan van de stoomtram, die hier als museum- en recreatieobject is aangelegd.

Processen: geleidelijke verlanding door uitbreiding Riet (kleine plasjes). Uitgroei struweel.

Broedvogels

Algemeen

Een dicht bevolkt vogelgebiedje. Watervogels van ondiep voedselarm (kleine plasjes) en wat voedselrijker open zoet water (grote plas) zijn goed vertegenwoordigd. Vrijwel elk plasje heeft nu zijn eigen paar Dodaars. De plasjes (vooral de grote plas) worden vanwege het zoete water ook door allerlei passanten, broedvogels uit de omgeving en overzomeraars gebruikt als was-, drink- en rustplaats. Hierdoor is het soms lastig te bepalen of het al dan niet broedvogels uit het plot betreft.

De rietkraag is kennelijk voldoende breed voor Kleine Karekieten maar te smal voor Rietzanger en Rietgors, die beiden opvallend ontbreken, evenals de Blauwborst. Vermoedelijk wordt dat veroorzaakt doordat het struweel al behoorlijk hoog is en de abrupte overgang van rietkraag naar struweel.

Het struweel rondom de plasjes is rijk aan Winterkoninkjes, Heggenmussen, Nachtegalen en Zwartkopjes. Dat het struweel al aardig bosachtige trekken krijgt, blijkt uit de aanwezigheid van Gaai en mezen, deels zal dit een effect zijn van het in de nabijheid aangeplante bos en aangrenzende duingebied van de Kop van Goeree.

Tabel 7. Aantal territoria BMP-plot Plasjes De Punt (14 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Dodaars	6	5	5	5	4	4	4	8	Roodborst	2	2	6	7	10	5	10	9
Fuut	2	2	2	1	-	1	1	1	Nachtegaal	17	7	10	12	10	12	12	11
Aalscholver	-	-	-	-	-	-	-	1	Merel	5	6	8	8	8	10	9	11
Blauwe reiger	-	1	2	2	4	4	4	6	Zanglijster	3	5	4	2	4	3	4	4
Knobbelzwaan	1	1	1	1	1	1	-	1	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-
Grauwe Gans	1	-	1	1	-	-	-	-	Cettiszanger	-	-	-	-	-	-	-	2
Nijlgans	-	-	-	1	1	1	1	1	Bosrietzanger	-	2	-	-	-	-	-	-
Bergeend	-	-	-	-	1	-	1	2	Kl. Karekiet	7	11	8	12	6	8	6	5
Krakeend	4	3	4	7	4	5	6	8	Spotvogel	1	1	2	-	-	-	-	-
Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	Braamsluiper	4	3	3	2	4	2	3	2
Wilde Eend	7	4	4	8	6	14	8	12	Grasmus	3	2	-	-	1	3	2	1
Slobeend	3	2	2	2	-	-	3	3	Tuinfluit	-	6	8	4	5	4	11	14
Tafeleend	2	-	1	-	-	1	-	-	Zwartkop	12	8	8	12	11	12	12	11
Kuifeend	10	7	7	6	6	8	6	9	Tijftjaf	7	5	16	11	11	8	14	12
Midd. Zaagbek	-	-	-	-	-	-	1	2	Fitis	19	11	14	15	10	10	17	12
Sperwer	-	-	1	1	1	1	1	1	Staartmees	1	2	2	3	3	3	4	5
Buizerd	-	-	1	-	-	-	-	-	Pimpelmees	1	1	2	1	2	2	5	4
Fazant	n.g.	n.g.	2	-	-	-	2	2	Koolmees	3	3	3	3	3	3	4	3
Waterral	1	-	-	1	1	1	1	2	Buidelmees	-	-	0-1	-	-	-	-	-
Waterhoen	5	2	2	2	3	2	2	3	Gaai	1	1	1	2	1	1	1	1
Meerkoet	9	8	10	11	9	11	7	8	Ekster	2	1	2	1	2	-	1	-
Houtduif	4	8	7	9	2	4	4	5	Zwarte Kraai	2	-	1	1	1	1	1	-
Zomertortel	5	3	3	3	2	1	2	1	Goudvink	-	-	1	4	2	3	4	4
Turkse Tortel	-	-	-	-	1	-	-	-	Vink	1	-	-	1	-	-	2	2
Koekoek	3	2	3	2	1	2	2	2	Kneu	2	-	1	-	2	1	3	3
Gr. B. Specht	-	-	-	1	1	-	1	1	Rietgors	-	-	-	-	-	-	2	1
Winterkoning	24	15	18	21	18	18	24	20	aantal	39	34	40	38	38	36	42	43
Heggenmus	13	14	14	13	14	12	19	21	soorten								

Ontwikkelingen in 2007

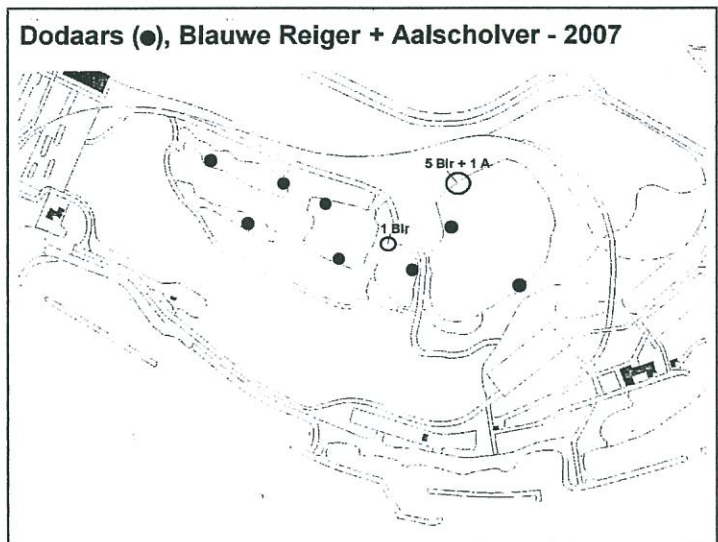
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

- (op)nieuw: Aalscholver, Knobbelzwaan, Cettiszanger
- niet meer: Ekster, Zwarte Kraai
- sterk toegenomen: Dodaars, Blauwe Reiger, Krakeend, Wilde Eend, Kuifeend, Tuinfluit, Fitis
- sterk afgenomen: Winterkoning, Fitis

Zachte winters zijn gunstig voor de Dodaars, maar de plotselinge verdubbeling van het broedvogelaantal duidt mogelijk op een verbeterde voedselsituatie. Misschien wel meer libellen- en kikkerlarven, want die doen het op de Punt erg goed. Wanneer er in de toekomst een grotere Aalscholverkolonie zou komen is het overigens te verwachten dat de waterkwaliteit zal afnemen. Over de komst van een gemengde Aalscholver-reigerkolonie wordt al druk gespeculeerd en niet zonder aanleiding. Nu al overnachten daar zo'n 80 Aalscholvers en het eerste broedgeval werd vastgesteld. Het aantal nesten van Blauwe Reigers nam toe, een Lepelaar sleepte met takken, Kleine Zilverreigers waren vrijwel altijd aanwezig en dit voorjaar zwierven er lange tijd 2 Grote Zilverreigers rond. Helaas is daar ook die onruststoker van een stoomtram die met roetwolken, veel gesteun en fluitende decibellen de hele onderneming een beetje belachelijk maakt. Het is allemaal wel een beetje mini daar. Wel mooi voor de wandelaars bij het Bezoekerscentrum. Aanleg van een eilandje in het midden van de grote plas zou dat nog wat meer zichtbaar maken, omdat Aalscholvers graag op zo'n plek gaan zitten na het wassen en drinken. Met watervogels ging het op de Punt het afgelopen broedseizoen voorspoedig. Behalve bij de Dodaars namen ook bij Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Waterral de aantallen toe. De Cettiszanger vestigde zich met 2 paren.

Al met al, is het daar met 43 vogelsoorten op nog geen 15 ha wel een vogelparadijsje.

Hopelijk vormen de nieuwe recreatieve ontwikkelingen die het Grevelingschap op deze locatie (bezoekerscentrum/restaurant) voor ogen staan, geen belemmering voor de verdere natuurlijke ontwikkeling. Zal dan toch getoetst moeten worden, immers Natura 2000-gebied!

6. Slik de Kil

Plotgrootte: ca. 13 ha

Beheer: goed vanaf weg of dijk te overzien, verder niet vrij toegankelijk (ook niet vanaf het water); spontane ontwikkeling

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Ree

Vegetatiekarakteristiek: Vochtig brak rietland op klei met struweelzoom langs dijk en weg

Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Fraai gelegen rietland aan baai. Slik de Kil is één van de weinige laag gelegen gebieden op klei in de Grevelingen die aan een lozingspunt voor polderwater grenst, waardoor de omgeving brak is. De kleiige ondergrond verhindert een snelle ontzilting. Langs weg en dijk een struweelgordel van Duindoorn met Koebraam. Daardoor vrijwel ontoegankelijk. Aan Grevelingenzijde een ondiepe modderige baai die door een schelpenrichel van het diepere water gescheiden wordt. Hier af en toe kanovaarders, catamaranzeilers en mensen met kleine bootjes aanlandend. Vanwege het voedselrijke uitgeslagen zoete polderwater en de verminderde uitwisseling door de schelpenrichel, vindt in de baai bij warm weer al snel een sterke algenontwikkeling plaats.

Voor het overgrote deel begroeid met halfhoog (ca. 1,5 - 2m) Riet op vochtige bodem (landriet) alleen langs de oever een smalle strook waterriet. Tussen het riet kruiden als Gewone engelwortel, Lisdodde, Zeerus en Geel lis. Verspreid in het riet wat opslag van Grauwe wilg en Duindoorn. Struweel op de kribben langs de dijk wat soortenrijker met Duindoorn, Vlier, wilgen, bramen, rozen. Aan de noordkant een hoekje met wat meer struweel en enkele Schietwilgen, de bodem werd hier in het verleden opgehoogd met zand.

De Preekhildijk waar het gebied deels aan grenst, is een fraaie bloemdijk met onder andere Bevertjes, Geel walstro en Kattendoorn; rijk aan vlinders en vrij toegankelijk als wandelroute, in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap.

Broedvogels

Algemeen

Bij de Kil ligt in feite het enige rietveld van betekenis in de Grevelingen. De vogelbevolking is deels dan ook karakteristiek voor rietland. Het overjarig Riet is aantrekkelijk voor Rietgors, Rietzanger en Bruine Kiekendief. De oeverzone biedt uitstekende broedgelegenheid voor tal van watervogels.

Ondanks het feit dat het struweel slechts een smalle mantelzoom om het rietland vormt, is het aantal soorten zangvogels daarin aanzienlijk. Territoria van holenbroeders zullen een overlap vormen met aangrenzend terrein buiten het plot. In het plot is het geschikte biotoop daarvoor niet aanwezig.

De schelpenbankjes die de baai afsluiten, vormen een potentieel broedgebied voor Kluut, Scholekster en Bontbekplevier.

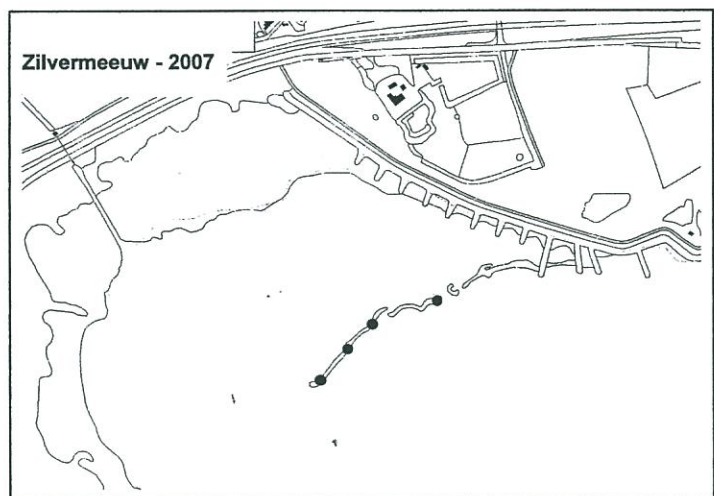
Tabel 8. Aantal territoria BMP-plot Slik de Kil (13 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Knobbelzwaan	-	1	1	-	-	-	-	-	Heggenmus	8	8	12	10	7	7	12	14
Grauwe Gans	1	-	3	3	6	8	6	4	Roodborst	-	-	-	2	1	1	4	3
Nijlgans	-	-	1	-	-	1	-	-	Nachtegaal	-	1	1	-	3	1	1	3
Bergeend	-	-	2	3	1	2	2	2	Blauwborst	-	1	-	-	-	-	1	-
Krakeend	2	4	1	2	2	2	2	2	Merel	5	5	5	4	5	3	5	5
Wilde Eend	4	6	8	8	8	6	10	14	Zanglijster	1	1	2	2	2	3	1	2
Slobeend	5	1	3	3	1	2	2	1	Sprinkhanger	2	1	2	3	2	2	3	3
Kuifeend	2	2	-	6	3	4	-	2	Snor	1	-	-	-	-	-	-	-
Mid. Zaagbek	1	-	-	-	1	-	-	2	Rietzanger	10	12	8	9	9	8	10	8
Br. Kiekendief	2	1	2	1	1	1	1	1	Bosrietzanger	5	6	4	4	3	3	6	4
Fazant	-	-	-	-	-	-	3	3	Kl. Karekiet	3	3	5	5	4	4	6	3
Waterral	1	-	-	1	1	-	1	1	Spotvogel	-	-	-	-	-	-	1	1
Waterhoen	3	2	-	2	2	1	1	2	Braamsluiper	3	2	2	2	2	2	2	3
Meerkoet	3	3	7	4	3	6	6	5	Grasmus	8	9	6	10	7	9	8	7
Scholekster	1	-	1	-	2	-	2	4	Tuinfluit	1	1	1	1	-	2	2	3
Kluut	-	-	4	2	4	6	22	28	Zwartkop	2	2	2	3	4	2	8	7
Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	1	1	Tjiftjaf	1	1	2	4	3	3	2	3
Bontbekplevier	-	-	-	-	-	-	-	2	Fitis	6	10	6	8	13	13	10	11
Kokmeeuw	-	-	4	-	-	-	5	-	Staartmees	-	-	-	1	-	2	2	2
Zilvermeeuw	-	-	1	1	2	3	5	4	Pimpelmees	-	-	-	2	1	1	1	1
Gr. Mantelmw	-	-	-	-	-	-	1	-	Koolmees	2	-	1	1	1	1	2	2
Visdief	-	-	4	-	-	2	12	40	Gaai	1	-	1	1	-	-	-	-
Noordse Stern	-	-	-	-	-	-	1	-	Ekster	2	1	2	1	1	1	1	1
Dwergstern	-	-	5	2	-	-	10	18	Zwarte Kraai	-	-	-	-	-	-	1	-
Houtduif	2	3	2	2	4	1	6	3	Groenling	-	-	1	-	-	-	-	-
Holenduif	-	1	-	-	-	-	-	-	Putter	-	-	1	-	-	-	-	-
Zomertortel	2	2	1	1	-	-	1	1	Goudvink	-	-	-	-	-	-	-	1
Ransuil	-	-	-	-	1	1	1	-	Kneu	4	3	4	2	3	2	4	4
Koekoek	2	2	2	1	2	1	3	2	Rietgors	7	10	8	7	10	11	8	7
Gr. B. Specht	-	1	-	-	-	-	-	1									
Winterkoning	9	8	14	13	9	10	14	11	aantal	34	32	40	38	37	38	48	47
									soorten								

Ontwikkelingen in 2007

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2005 waren:

- niet meer: Kokmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Noordse Stern, Ransuil, Blauwborst, Zwarte Kraai
- (op)nieuw: Kuifeend, Middelste Zaagbek, Grote Bonte Specht, Bontbekplevier, Goudvink
- opvallend afgenomen: Grauwe Gans, Houtduif, Winterkoning, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet
- opvallend toegenomen: Wilde Eend, Kluut, Visdief, Dwergstern, Nachtegaal

Ondanks de bezetting van een serie schelpenbankjes door Zilvermeeuw, vestigden zich daar (noordelijk deel) ook flink wat kustvogels (Kluut, Dwergstern en Visdief). In de broedfase verliep alles rustig en kuikens werden er ook nog wel gezien, maar later is het misgelopen. Vanwege ongunstige weersomstandigheden en veel predatie was het broedsucces nagenoeg nihil. Mogelijk dat de plevieren het wat beter gedaan hebben. Voor sterns is het een gunstige locatie voor wat de bereikbaarheid van het visgebied betreft, predatie door in de nabijheid broedende Zilvermeeuwen wanneer deze zelf grotere kuikens hebben, blijft een probleem. Vanaf de Preekhildijk, waar ook enige verstoring vanuit gaat, is het allemaal wel mooi te volgen. Het is dan ook een lust om op deze fraaie bloemdijk te zitten en het gebeuren in de baai met zijn rietland en met struweel begroeide kribben te volgen.

Hoewel er nogal eens vogels in het gebied vertoeven die er niet allemaal hoeven te broeden (groot randeffect) heeft het plot met 47 soorten een zeer gevarieerde en rijke vogelbevolking.

Misschien kan er onderaan de uitkijkbult(en) bij het kilhaventje wat struweel gerooid worden, zodat het uitzicht op de baai met zijn wintergele rietveld behouden blijft. Is ook handig bij inventarisaties en tellingen.

Slikken van Flakkee-Noord

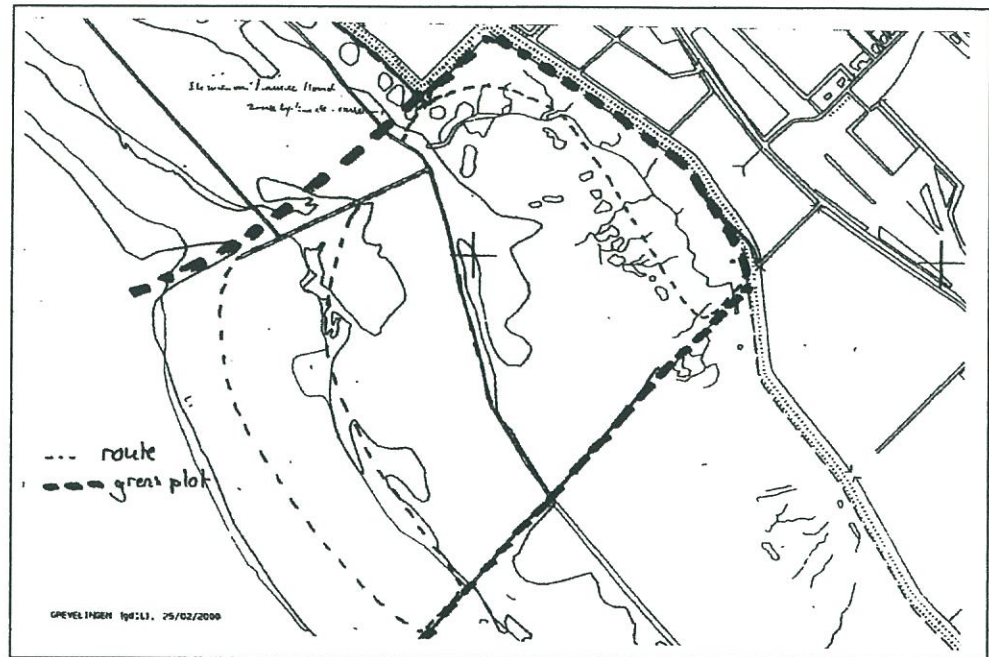
Plotgrootte: ca. 80 ha

Beheer: vrij toegankelijk op doorgaand pad (daarbuiten niet); natuurlijk bosreservaat, spontane ontwikkeling; "ontsnapte" koeien begrazen een klein gedeelte grenzend aan de dijk; het pad wordt gemaaid

Zoogdieren: o.a. Ree, Vos!, Haas, Hermelijn, Wezel, Mol,

Vegetatiekarakteristiek: Bos en ruigte op voormalig schor, doorsneden met smalle kreken en struweel + ruigte op voormalig slik en ruig grasland overgaand in korte zilte vegetatie en kale grond

Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Voormalig schor met ruigtebegroeiing en verspreide opslag; veel Duinriet, Strandkweek, Akkerdistel, Dauwbraam, Adelaarsvaren, Grote brandnetel, Riet, wilgenroosjes en Koebraam; opslag van Meidoorn, Wegedoorn en Vlier. Meer naar de schorrand hoog ontoegankelijk struweel met een bosachtig karakter van Boswilg, Grauwe wilg, Ratelpopulier en Duindoorn. Veel structuurverschillen door terreinvariatie (met kreken doorsneden gebied). Langs de bosrand zijn Adelaarsvaren en Duinriet dominant. Aan de oostzijde is het schor tot op grote afstand van de dijk in meerdere jaren gemaaid met het oog op distelbestrijding. Dat dit averechts werkt is te zien op het deel waar geen distelbestrijding heeft plaats gevonden.

Slik grenzend aan schorrand deels met wat meer Riet (in kommen waar kreken uitmonden) verder vooral Grauwe wilg, Kruiwilg en Duindoorn. Tamelijk monotoon over grote oppervlakten. Naar oever toe aandeel Duindoorn toenemend. Buitenste struweelrand vrijwel uitsluitend Duindoorn. Pad door het gebied geeft vrijwel nergens uitzicht op de omgeving en de struweelranden aan weerszijden lijken nog het meest op het windscherm bij een boomgaard, zo dicht en met hoog opgeschoren kanten.

Struweel overgaand in ruig grasland van Duinriet en Strandkweek; verder Zilte rus en Fiorin, met daartussen wat Zeeaster. Ruigte afgewisseld met zilte open plekken met Zeekraal, Schorrenkruid en Zilte schijnspurrie. Buitenste vegetatierand soort kopjeslandschap van deels kale grond met lage kopjes die een begroeiing van Gewoon kweldergras en Hertshoornweegbree hebben, met aan de buitenkant een gordel Zeekraal en Schorrenkruid. Op hogere, veelal iets meer landinwaarts gelegen kopjes, komt Duindoorn voor. Tenslotte, afhankelijk van de waterstand en windrichting, een brede zeer langzaam aflopend strook met kaal slik.

Broedvogels

Algemeen

Een gebied met een zeer gevarieerde vogelbevolking, al zijn de dichtheden veelal laag.

De bosvogelgemeenschap op de schorrand is reeds behoorlijk compleet met Buizerd, Havik, Ransuil, Grote Bonte Specht, Roodborst, Gaai en mezen. De ruigte op het schor met verspreide opslag is goed voor Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Heggenmus, Grasmus.

In het struweel op het voormalig slik vinden we allerlei zangvogels, maar in lage dichtheden. Naarmate het struweel jonger wordt (richting waterlijn) neemt het aantal soorten af en worden de dichtheden bijzonder laag. Aan de rand van het struweel vinden we nog wel een enkele Roodborsttapuit en een aantal Rietgorzen. In de ruige begroeiing met Strandkweek en hier en daar wat jonge duindoornopslag broeden alleen Graspieper en Kneu. Meer naar de waterkant, waar ruigte en open plekken elkaar afwisselen broeden Kievit en Tureluur. Dichtbij het slik vormen grote kale of schaars begroeide plekken, die worden afgewisseld met een lage zilte vegetatie, in sommige jaren een geschikt broedbiotoop voor plevieren.

Tabel 9. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord (75 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Soepgans	-	-	-	-	-	-	1	1	Merel	8	12	10	7	6	8	9	8
Nijlgans	1	-	1	1	-	1	-	1	Grote Lijster	-	-	-	-	-	-	-	1
Bergeend	-	-	-	3	-	1	2	-	Zanglijster	2	4	6	6	3	4	6	5
Wilde Eend	2	7	6	8	5	8	10	8	Sprinkhanger	2	5	3	6	4	3	3	3
Slobeend	-	2	-	1	1	-	1	-	Cettiszanger	-	-	-	-	1	1	2	3
Br. Kiekendief	1	-	-	-	-	-	(1)	-	Rietzanger	-	2	4	2	2	3	10	7
Havik	-	-	-	0-1	1	1	1	1	Bosrietzanger	5	1	5	2	3	1	4	5
Sperwer	-	1	1	1	-	1	-	-	Kl. Karekiet	5	4	4	4	4	2	3	3
Buizerd	1	1	1	1	-	-	-	1	Spotvogel	1	-	-	-	1	-	2	3
Waterral	-	-	-	-	-	-	1	1	Braamsluiper	4	5	2	4	2	2	5	3
Fazant	n.g.	n.g.	8	8	3	7	7	4	Grasmus	34	16	18	18	9	19	22	19
Waterhoen	-	2	-	1	1	1	1	1	Tuinfluter	5	6	6	8	6	9	12	15
Meerkoet	-	1	-	2	1	2	2	1	Zwartkop	10	12	12	14	12	15	15	17
Scholekster	6	7	7	3	4	3	2	3	Tjiftjaf	11	9	9	10	12	10	14	12
Bontbekplevier	-	2	1	-	-	2	2	1	Fitis	32	16	25	26	18	24	31	21
Strandplevier	1	2	2	-	4	4	10	22	Gr.Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	2	1
Kievit	7	5	5	3	3	3	4	5	Staartmees	2	2	2	3	3	3	4	5
Tureluur	7	4	5	4	6	6	3	5	Pimpelmees	2	2	2	1	2	3	4	5
Houtduif	8	8	6	8	3	1	3	2	Koolmees	4	8	5	6	8	6	10	8
Zomertortel	4	2	2	3	2	2	3	2	Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	1	2
Koekoek	2	2	3	3	2	3	3	4	Gaai	1	1	1	2	-	1	1	1
Ransuil	-	1	-	-	-	-	1	1	Ekster	1	2	2	-	-	-	-	-
Gr. B. Specht	1	1	1	2	1	1	1	1	Zwarte Kraai	1	1	1	3	-	-	-	-
Veldleeuwerik	4	2	3	3	2	2	3	6	Groenling	-	-	1	-	-	-	-	1
Graspieper	5	4	5	4	6	6	8	9	Putter	1	-	1	-	-	-	1	2
Winterkoning	28	20	24	28	32	22	31	32	Vink	-	-	-	1	1	2	2	4
Heggenmus	13	14	17	18	24	19	28	31	Goudvink	-	-	1	1	2	1	2	3
Roodborst	3	4	3	7	10	4	8	10	Kneu	2	3	3	1	5	3	4	4
Nachtegaal	10	7	6	7	7	6	8	8	Rietgors	6	4	6	8	8	7	12	8
Blauwborst	3	6	4	4	2	2	3	3									
Roodb. tapuit	2	1	-	1	1	1	1	1	Aantal	42	45	44	46	43	46	52	54
									soorten								

Ontwikkelingen in 2007

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

- niet: Bergeend, Slobeend,
- (op)nieuw: Nijlgans, Buizerd, Grote Lijster, Groenling
- sterk afgenomen: Fazant, Rietzanger, Fitis, Rietgors
- sterk toegenomen: Strandplevier, Veldleeuwerik, Heggenmus, Vink

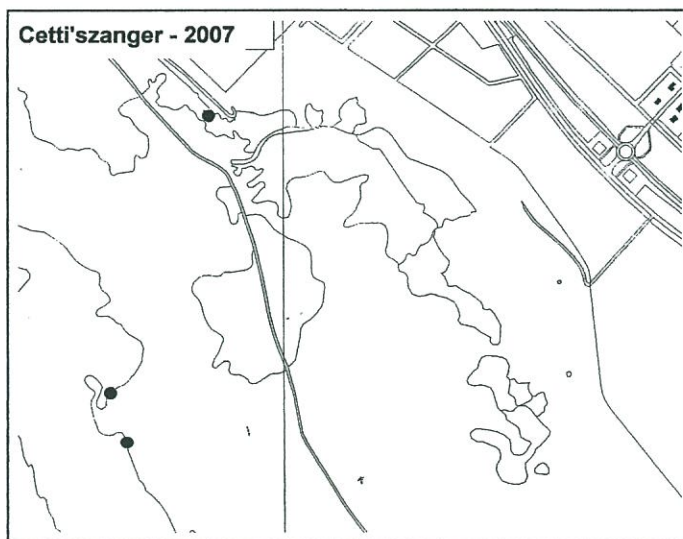
Met de komst van de Havik in 2003 verdwenen de Ekster en de Zwarte Kraai van het toneel, een ontwikkeling die overal in de Grevelingen merkbaar is. Fazanten en Houtduiven nemen doorgaans ook aanzienlijk af, maar weten op een lager niveau wel stand te houden. Ook de Buizerd, die met de komst van de Havik verdwenen was, bleek dit jaar weer aanwezig. Daar zal in de hand zijn gewerkt door een goede muizenstand (Veldmuistopjaar en op de Slikken zelf, veel Noordse woelmuizen).

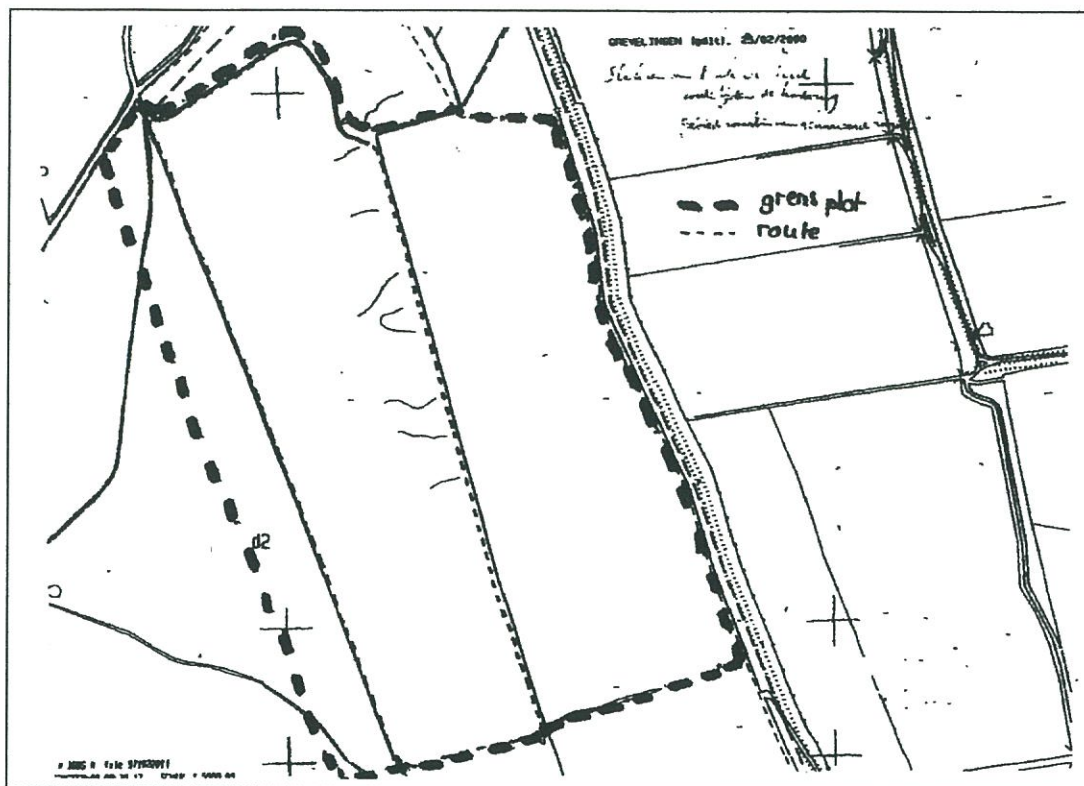
De afname van rietruigte-vogels (Rietzanger, Rietgors) is meer een terugval naar het gebruikelijk niveau, vorig jaar hadden ze een uitschieter. Veelal worden dit soort ups en downs veroorzaakt door een goed of juist een heel slecht broedseizoen in het voorafgaande jaar.

De Strandplevier vestigde zich in opmerkelijk groot aantal langs het slik. Dankzij het lagere peil gedurende het broedseizoen is hier weer geschikt broedterrein aanwezig. Het broedsucces is veelal nog gering.

De Cettiszanger houdt nog steeds stand op de plaats waar hij in 2004 voor het eerst werd vastgesteld, maar daarnaast zijn er twee nieuwe broedparen in de struweelrand aan de buitenkant op het slik.

De Veldleeuwerik nam opvallend toe. Misschien is het lagere peil daarop ook van invloed. De bodem van de laag gelegen oeverzone die anders vlug plas-dras is, zal wat droger zijn en meer insecten bevatten.

8. Slikken van Flakkee-Zuid

Plotgrootte: ca. 90 ha

Beheer: Beheer: niet vrij toegankelijk, wel regelmatig excursies met trekker+aanhanger over paden; begraaasd met Fjordenpaarden en Heckrunderen; oostelijk deel op voormalige landbouwgrond is de laatste jaren niet beweide, maar alleen 's zomers gehooid (half juli). Overig deel: opslag 1x per 3 jaar gemaaid

Zoogdieren: o.a. Ree, Haas, Konijn, Mol,

Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd weiland op voormalige schorrand en aangrenzend slik (westelijk deel); tamelijk eenvormig hooiland op voormalige landbouwgrond / geëgaliseerd schor (oostelijk deel)

Landschap / vegetatie

Open weidelandschap op voormalig schorren en slikken. Schor binnen voormalige zomerkade werd na de afsluiting in 1971 gescheurd, geëgaliseerd en omgezet in landbouwgrond. De kreken werden dichtgeschoven. Het droogvallend slik binnen het plot werd later ingezaaid met een grasmengsel en begraaasd met runderen. De schorrand heeft nog het oude profiel. Het lutumgehalte van de bodem loopt van het slik naar de dijk toe op, van slibhoudend zand en lichte zavel tot zware zavel vlakbij de dijk. Op de schorrand en het slik is een gevarieerd grasland ontstaan met kortgrazige en ruigere gedeelten met veel Kattendoorn. In het westelijk deel van het plot op het slik is nogal wat opslag van Kruiplwilg. Deze struweelopslag wordt tegenwoordig middels een roulerend programma eens in de drie jaar gemaaid. Bij de schorrand bevatten de mondingen van de oude kreken vaak zoet water.

Het bouwland is na een jaar of dertien agrarisch gebruik, aangekocht door de staat en bij het natuurreserveaat gevoegd. Het gebied is met gras ingezaaid en bij de begrazing betrokken. Vanwege de voedselrijke bodem, concentreerde de begrazing van het vee zich op dit gedeelte en werd de rest van het gebied onderbegraaasd, waardoor daar op grote schaal struweelvorming plaatsvond. Daarom wordt dit voedselrijke deel tegenwoordig in het voorjaar tijdelijk uitgerasterd en gehooid. In natte perioden treedt hier en daar plasvorming op, die het vlakke gebied nog wat afwisseling geeft.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Wat broedvogels betreft scoort dit weidegebied niet erg hoog. Daarbij gaat het niet zozeer om het aantal soorten want dat voldoet grotendeels aan de verwachtingen, maar de dichtheden zijn over het algemeen laag. Dit blijkt

vooral te worden veroorzaakt door het feit dat er op de helft van het plot, de voormalige landbouwgrond, vrijwel geen weidevogel broedt (zie figuur). De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. De Kievit is niet erg kritisch en toch zitten ze er nauwelijks. Wellicht is het terrein te ruig voor deze soort die kort gras prefereert. Grutto's waren er al helemaal niet te vinden, terwijl je die er met een hooibeheer juist zou verwachten. Het is al jaren bekend dat daar weinig weidevogels zaten, maar in plaats van toe te nemen lijkt er eerder sprake te zijn van afname. De verandering van een weide- naar een hooilandbeheer lijkt voor weidevogels ongunstig uit te pakken. Gelukkig zaten er nog een paar Kwartels, dat is tenminste nog wat! De soort werd eerder in 1981 en 1986 vastgesteld. Het genoteerde broedgeval van een Strandplevier bevond zich op het met schelpen verstevigde pad aan de noordwestkant van het plot, een bekende locatie.

Tabel 10. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid (90 ha) 2000 – 2007.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07
Wilde Eend	4	MKZ	2	4	6	5	3	6	Wulp	-	MKZ	1?	-	-	-	-	-
Slobeend	1	MKZ	-	2	2	3	2	1	Houtduif	1	MKZ	-	-	-	-	-	-
Kwartel	2	MKZ	-	-	-	-	2	-	Veldleeuwerik	16	MKZ	19	24	31	34	32	29
Scholekster	15	MKZ	10	14	13	8	6	3	Graspieper	4	MKZ	3	3	3	3	5	10
Strandplevier	1	MKZ	-	-	-	-	-	-	Gele Kwikstaart	1	MKZ	1	1	-	1	1	2
Kievit	34	MKZ	33	39	55	42	37	36	Witte Kwikstaart	-	-	-	-	1	-	(1)	-
Grutto	7	MKZ	9	11	11	8	6	3	Roodborstapuit	-	-	-	-	-	-	-	1
Tureluur	5	MKZ	1	12	8	9	5	8	aantal soorten	12	-	9	9	9	9	10	10

Ontwikkelingen in 2007

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2006 waren:

- niet: Kwartel
- (op)nieuw: Roodborstapuit
- duidelijk afgenomen: Scholekster, Grutto
- duidelijk toegenomen: Wilde Eend, Tureluur, Graspieper

Scholekster en Grutto zakken diep weg. Het lijkt niet aannemelijk dat het biotoop nu zoveel slechter is geworden, al kan de voorjaarsdroogte (april extreem droog) wel een rol gespeeld hebben. Falend broedsucces in voorgaande jaren zal mede oorzaak zijn van de voortdurende neergang. Predatie door roofvogels of grondpredatoren zou een belangrijke factor kunnen zijn.

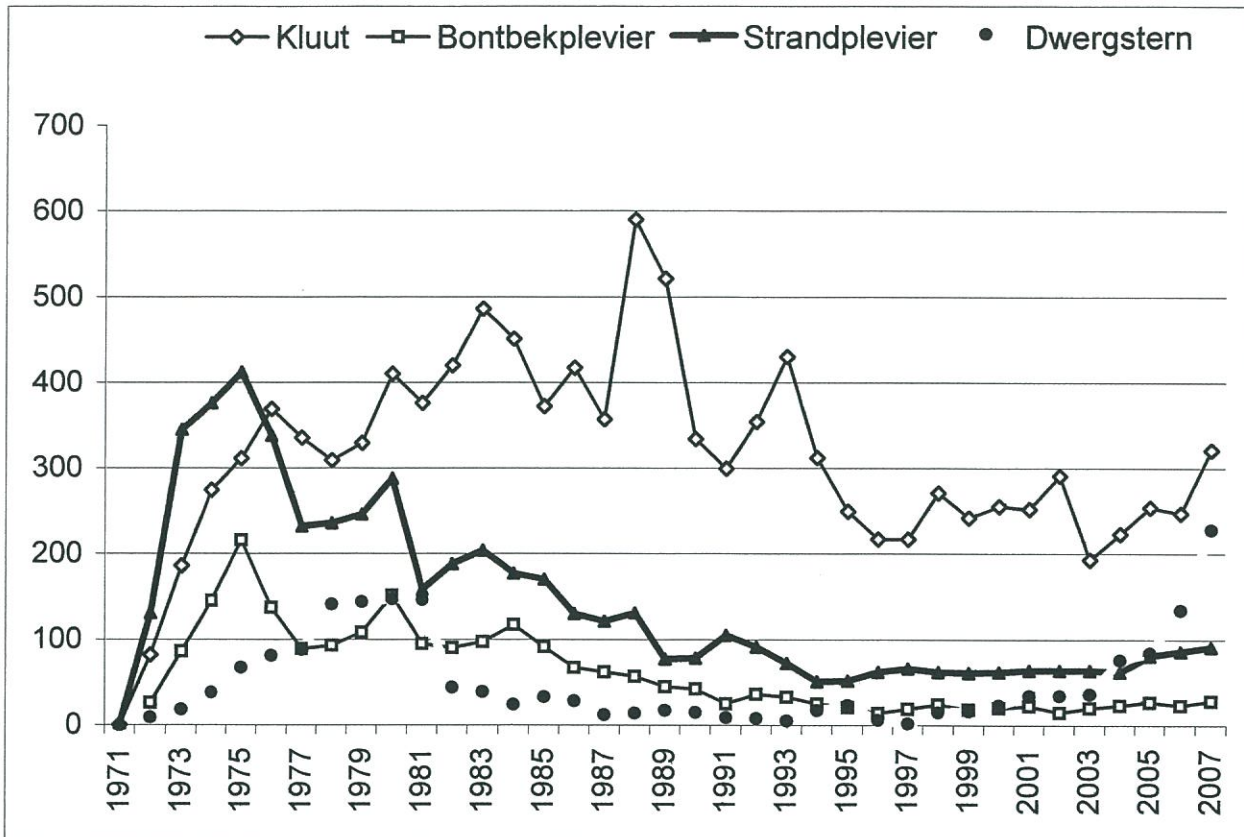
Het toegenomen aantal Graspiepers zal met de vegetatiestructuur te maken hebben: dit jaar wat hogere Kruidwilg. Zolang het hierbij niet om dichte vegetaties gaat is dat doorgaans ook gunstig voor Tureluur.

De stand van de Veldleeuwerik is de de laatste jaren opmerkelijk stabiel.

Alles bij elkaar genomen blijft het een plot met grote gedeelten waar nauwelijks een vogel broedt.

Het al eerder naar voren gebrachte idee om op de voormalige landbouwgrond een aantal plassen te graven, waardoor een grotere beschikbaarheid van zoet water ontstaat, lijkt nog steeds gunstig voor weidevogels. Ook veel andere vogels, plantensoorten en insecten profiteren daarvan.

Figuur 4. Verloop van enkele kustvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Kustbroedvogels in 2007

Na de afsluiting van de Grevelingen in 1971 ontwikkelde de voormalige zeearm zich tot een uitstekend broedgebied voor kustvogels. Met name de aantallen van Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Grote Stern en Dwergstern waren belangrijk en bevatten destijds een flink deel van de Nederlandse populatie.

Door het geleidelijk minder geschikt raken van de broedgebieden vanwege zaken als toenemende begroeiing en opkomst van predators, namen de aantallen van veel kustvogels in de Grevelingen na verloop van tijd weer af. Sinds 2004 is er bij de kale grondbroeders echter weer sprake van toename (Fig. 4).

De kustbroedvogels in de Grevelingen worden jaarlijks integraal geteld met medewerking van het RIKZ (Rijksinstituut voor Kust en Zee). Dit instituut is het afgelopen jaar samen met het RIZA opgegaan in de landelijke Waterdienst van Rijkswaterstaat. In opdracht van de Waterdienst worden tellingen uitgevoerd en rapporten geschreven door de medewerkers van DPM (Delta Project Management). De door hun verzamelde gegevens werden beschikbaar gesteld uit het Biologisch Monitoringprogramma van de Zoute Rijkswateren van Rijkswaterstaat Waterdienst, hetgeen onderdeel uitmaakt van het Monitoringprogramma Waterstaatkundige Toestand van het Land (MWTL). De hier gepresenteerde aantallen kunnen in details afwijken van de door deze dienst genoemde aantallen. Dit heeft te maken met verschillen in de gebruikte criteria om dubbel tellen te voorkomen. Door Staatsbosbeheer wordt op gebiedsniveau gekeken, terwijl het RIKZ op populatieniveau meet. Binnen hetzelfde deelgebied overnieuw begonnen vogels zijn ook hier niet meegeteld.

Resultaten 2007

De laatste jaren wordt een meer gericht beheer ten gunste van kustvogels gevoerd. In eerste instantie gaat het daarbij om het open houden van laaggelegen terreinen en eilandjes middels een maaibeheer. In tweede instantie worden soms ook gebieden verlaagd en/of op geschikte plaatsen een schelpenlaag aangebracht. Naast deze en andere beheersmaatregelen steunt het kustvogelbeleid vooral op het peilbeheer in de Grevelingen. De lagere waterstand gedurende het broedseizoen is van groot belang gebieden om gebieden aantrekkelijk te maken en te houden voor kustvogels als Kluut, Strandplevier, Dwergstern en Visdief.

In de herfst en winter 2006-2007 werden Kleine Stampersplaat, Slik Dijkwater en Slikken van Bommene grootschalig aangepakt en voor kustvogels aantrekkelijker gemaakt door ondermeer het hakselen van struweel, maaiveldverlaging en schelpenstort. Pioniersoorten als Kluut en Dwergstern reageren vaak heel snel op het nieuwe aanbod. Het beleid van onderhoud en vergroten van het aanbod van geschikte broedplaatsen heeft tot een opvallende toename van kustvogels geleid.

Tabel 11. Overzicht totaal aantallen kustvogels in de Grevelingen periode 1993-2007.

soort / jaar	R L	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Kluut		430	312	249	217	217	271	242	255	252	291	193	223	254	247	321
2. Bontbekplevier	K	33	25	21	14	19	24	18	20	22	18	20	23	27	23	28
3. Strandplevier	B	72	51	52	62	66	62	61	62	64	64	64	62	81	86	91
4. Kokmeeuw		3507	3488	3167	2763	3313	3655	2645	2733	1921	419	491	287	105	162	328
5. Zwartkopmeeuw		4	3	1	1	2	3	1	4	6	0	5	9	0	1	5
6. Stormmeeuw		84	136	130	183	306	312	206	233	277	261	319	325	280	259	305
7. Kleine Mantelmeeuw		6	11	9	37	63	262	461	361	461	371	747	803	538	772	946
8. Zilvermeeuw		647	1135	?	1048	2083	1179	1143	939	1486	1261	2264	2152	2496	2206	2374
9. Grote Mantelmeeuw	G							1	2	2	3	2	4	4	5	8
10. Grote Stern	B	1900	1950	1850	1800	2975	1750	4102	2800	3250	1600	4201	3300	0	1	0
11. Visdief	G	341	301	344	319	384	453	600	369	463	264	424	366	405	659	1064
12. Noordse Stern		8	24	8	5	5	16	29	19	29	15	43	34	22	56	45
13. Dwergstern	K	5	17	23	6	2	15	16	23	34	37	36	76	84	134	228

Tabel 12. Aantallen broedgevallen kustvogels in de Grevelingen in 2007. Tabelgegevens van RWS-Waterdienst, René van Loo, Mark Hoekstein en Kees de Kraker.

soort / gebied	Markenje	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	plaatje Kabbelaarsbank	De Kil	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Zanddepot	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Slik Dijkwater	overig	Totaal
1. Kluut	46	7	2		32		59	28	28		31	41	18	29		321
2. Bontbekplevier	2				2		3		2	1	4	7	4	3		28
3. Strandplevier	2				10		11			22	13	27	4		2	91
4. Kokmeeuw	250	20			35		3	20								328
5. Zwartkopmeeuw	3							2								5
6. Stormmeeuw	35	100	15			28	3					124				305
7. Kleine Mantelm.	2	4	526			409						5				946
8. Zilvermeeuw	12	85	1215		3	1025		4				30				2374
9. Grote Mantelm.				2	1	1	1	2				1				8
10. Grote Stern																0
11. Visdief	400	7			175	1	31	50	40		32	68	2	110	148	1064
12. Noordse Stern	7	2			22		9					3	2			45
13. Dwergstern	1	6	1		70		7		18		17	80	28			228

Kluut

De Kluut deed het dit jaar wat beter dan in voorgaande jaren (Figuur 4, Tabel 11). Vernieuwde broedterreinen als de Kleine Stampersplaat en Slik Dijkwater leverden extra aantallen broedvogels. Ook op Markenje, de schelpenbankjes bij de Kil, plaatje Kabbelaarsbank en op de Slikken van Bommenede kwam een hoger aantal tot broeden dan gewoonlijk. Alles bij elkaar kwam het totaal daardoor op een niveau dat in bijna 15 jaar niet gehaald was.

Het broedsucces liet zoals gewoonlijk nogal wat te wensen over. Op de meeste locaties was dat bedroevend laag, vaak werden niet meer dan een handvol jongen vliegvlug (o.a. Kleine Stampersplaat, Sl. v. Bommenede). Slechts op enkele locaties was het broedsucces wat beter (o.a. Markenje, Kabbelaarsbank). Predatie, voedsel- en weersomstandigheden zijn factoren die bepalend zijn voor het broedsucces.

Het aandeel van de Grevelingen bedraagt ongeveer 10-15% van het Delta-totaal..

Bontbekplevier

De Bontbekplevier broedt voornamelijk in zeer open gebied aan de rand van begroeiing; altijd maar een enkel paar. Dikwijls nabij Visdief of Kluut op schelpenbanken. In tegenstelling tot Kluten en sterns, ligt het broedsucces van deze soort in de Grevelingen regelmatig op >1 vliegvlug jong per paar.

Doordat ze niet koloniegewijs broeden en het droogvallend terrein weinig extra broedgebied oplevert (ze blijven aan die begroeiingsrand vasthouden) heeft het nieuwe kustvogelbeheer bij deze soort nog niet tot een opvallende toename geleid. Wel ligt het gemiddelde van de afgelopen drie jaar wat hoger dan 10 jaar geleden. Ongeveer 15% van de Bontbekplevieren in de Delta zit in de Grevelingen, maar in groter verband is het belang gering.

Strandplevier

Wat plaatstrouw betreft hangt de Strandplevier een beetje tussen de buitengewoon honkvaste Bontbekplevier en de makkelijk verkassende Dwergstern in. Hun biotoopkeuze komt deels met de Dwergstern overeen en graag sluiten ze zich daarbij aan (zoals dit jaar op de Kleine Stampersplaat). Daar waar de Strandplevieren kiezen voor laaggelegen droogvallende vlakten, bestaat overspoelingsgevaar of vollopen van de nesten met stagnerend regenwater. Het gaat bij deze soort nogal eens mis en de vogels beginnen dan ook regelmatig overnieuw, of een vrouwtje begint elders aan een tweede legsel.

Jarenlang vormden de Slikken van Flakkee-Zuid het bolwerk van de Strandplevier in de Grevelingen. Tegenwoordig is het broedgebied meer uitgesmeerd over de hele Slikken: Noord, Midden en Zuid. Dat heeft in belangrijke mate met het grootschalig droogvallen van ondiepe oevergedeelten te maken dankzij het iets lagere waterpeil gedurende het broedseizoen. Een aantal jaren waren de Slikken van Bommenede ook erg belangrijk, maar dat belang is geleidelijk weer ingeboet. Dit jaar schoof een tiental paren door naar de Kleine Stampersplaat. Met in totaal 91 broedparen ligt het totaal van de Grevelingen nu 50% hoger dan drie jaar geleden. Een beter compliment voor het beheer kun je niet krijgen!

De Grevelingen vormt met circa 10% van de NW-Europese populatie van deze bedreigde soort, nog steeds een heel belangrijk broedgebied. Middels een aangepast peilbeheer (winter liefst flink hoger, broedseizoen lager) kan een duurzaam geschikt broedgebied in stand gehouden worden.

Kokmeeuw

Op meerdere plaatsen in de Grevelingen kwamen kleine aantallen Kokmeeuwen tot broeden. De meeste op Markenje (250 paar) waar evenals vorig jaar een aantal kuikens vliegvlug werd, al was het broedsucces dit jaar duidelijk minder. Buiten een klein aantal jongen op de Kleine Stampersplaat, was het broedsucces elders zo goed als nihil. In de nabijheid broedende Zilvermeeuwen vormen doorgaans de belangrijkste oorzaak van mislukking. Daarnaast kunnen grondpredatoren als Bruine rat en Hermelijn, naast predatoren als Blauwe Reiger, Bruine Kiekendief en Buizerd het broedsucces flink omlaag helpen.

Een florerende Kokmeeuwkolonie is noodzakelijk willen er weer Grote Sterns in de Grevelingen gaan broeden. De kans daarop lijkt klein. Het samen voorkomen van belangrijke aantallen Zilvermeeuw/Kleine Mantelmeeuw met Kokmeeuw lijkt onmogelijk.

Het aantal broedparen in de Grevelingen is tegenwoordig slechts een fractie van het Deltatotaal en van weinig betekenis. Overigens gaat het in veel andere gebieden in de Delta ook niet bepaald goed met de Kokmeeuw. In het hele Deltagebied broeden tegenwoordig misschien wel minder Kokmeeuwen dan vroeger alleen op de Hompelvoet. Het beste doet de soort het nog in de zoete wateren Haringvliet en Krammer-Volkerak.

Zwartkopmeeuw

In 2007 werden 5 broedgevallen van de Zwartkopmeeuw vastgesteld. Op Markenje werden minimaal twee jongen groot gebracht.

Zwartkopmeeuwen komen tegenwoordig op veel plaatsen in het Deltagebied tot broeden, al lijkt het totaalaantal de laatste jaren niet meer toe te nemen. Wat dat betreft delen ze ook een beetje in de malaise van de Kokmeeuwen waarbij ze zich aansluiten.

Stormmeeuw

Het aantal broedparen van de Stormmeeuw nam enigszins toe (259 → 305). Op vrijwel alle locaties, behalve de Veermansplaat werden iets hogere aantallen geteld. Het meest nam de soort toe op Dwars in de Weg, Hompelvoet en Markenje. Met 305 broedparen zit de Stormmeeuw nog steeds binnen de marges van de afgelopen tien jaar, waarin de aantallen tussen 206 en 325 schommelden. Een duidelijke trend van toe- of afname valt over deze periode niet vast te stellen. Wel vond een verschuiving plaats van de Veermansplaat naar de Slikken van Flakkee-Zuid.

Het broedsucces is doorgaans gering. Veel legsels en kuikens worden gepredeerd door de Zilvermeeuwen die vrijwel overal in de nabijheid van de Stormmeeuwen broeden. Op zijn beurt vormt de Stormmeeuw een belangrijke predator van eieren en kleine kuikens van andere kustvogels en weidevogels.

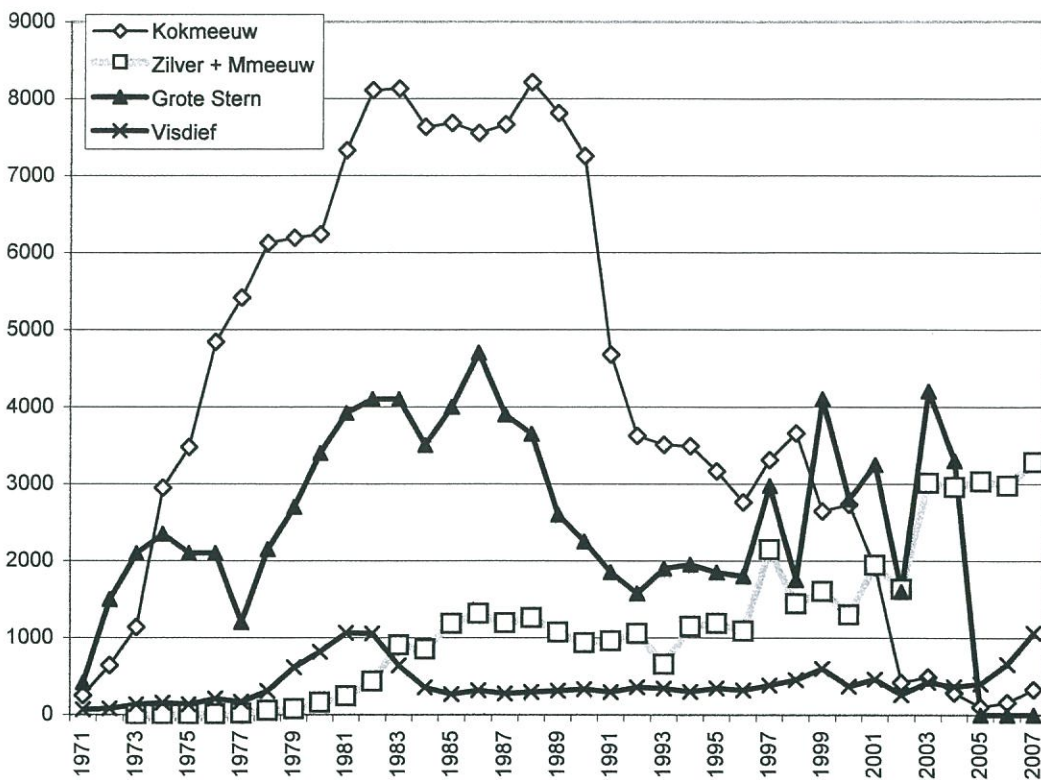
Het merendeel van de Stormmeeuwen in de Delta (ca. 70%) komt in de Grevelingen tot broeden maar in groter verband is het belang gering.

Kleine Mantelmeeuw

Het totaal aantal Kleine Mantelmeeuwen nam verder toe. Deze toename is geheel te danken aan Dwars in de Weg waar de soort de afgelopen drie jaar een flinke stijging liet zien (115 → 170 → 211 → 409). Op de Veermansplaat schommelt het aantal nogal. Dit jaar week echter weinig af van 2006 (553 → 526). Buiten deze twee gebieden komt slechts hier en daar een paar tot broeden.

Met het hogere aantal verschuift tevens de verhouding Kleine Mantelmeeuw : Zilvermeeuw, weer wat meer in de richting van de eerstgenoemde. Hard gaat dat overigens niet in de Grevelingen, want met 29% ligt de Kleine Mantel hier nog ver beneden de waarden die elders bereikt worden. Voor een belangrijk deel wordt dit veroorzaakt door de ligging van de voedselgebieden. Veel Zilvermeeuwen foerageren in of dichtbij de

Figuur 5. Verloop van Kokmeeuw, Grote Stern, grote meeuwen (Zilvermeeuw + Kleine Mantelmeeuw) en Visdief in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Grevelingen, terwijl Kleine Mantels vaak ver uit de kust achter de vissersschepen aangaan. Een onderzoek met gezenderde exemplaren in het Waddengebied leverde in dat opzicht een buitengewoon verhelderend beeld. Overigens vormen Kleine Mantelmeeuwen die achter de boer met de tractor op akkers foerageren al langere tijd een normaal verschijnsel.

Het aandeel van de Grevelingen in de Delta-populatie is gering (ca 3%).

Zilvermeeuw

Het aantal broedparen Zilvermeeuw op de Veermansplaat nam na eerdere daling weer licht toe, terwijl het aantal op Dwars in de Weg nog steeds een stijgende lijn vertoont. De beide vestigingen ontlopen elkaar maar weinig meer in grootte. Bij de Veermansplaat valt op dat het broedsucces bij de nevenvestigingen aan de rand van de kolonie vaak groter is dan middenin, waar ook de Kleine Mantels broeden. Waren de meeuwen die achter de veeput op de Veerman in het struweel broeden in voorgaande jaren redelijk succesvol, nu berichtte William van der Hulle, dat alle legsels/kleine kuikens daar plotseling verdwenen waren. Weersomstandigheden en predatie (welke?) lijken daarvan de oorzaak.

Terwijl op veel broedlocaties in het Deltagebied de aantallen Zilvermeeuw zijn afgenomen, gaat het de soort in de Grevelingen redelijk voor de wind. Dit zal te maken hebben met een minder grote concurrentie van Kleine Mantelmeeuwen, die op meer aan de kust gelegen locaties met visserij en scheepvaart in het voordeel zijn. Veel Zilvermeeuwen foerageren in de Grevelingen op krabben en Amerikaanse zwaardschede. Allerlei meeuwen hebben hun vaste foerageergebiedje en gewoonten. Menige vogel heeft daarbij een vorm van specialisme ontwikkeld. Zo zijn er op de Hompelvoet altijd een aantal die in juni en juli op jonge Spreeuwen jagen en daar erg succesvol in zijn. Als predator van andere kustvogels vormt de Zilvermeeuw een factor van betekenis.

Ruim 10% van de Zilvermeeuwen van de Delta en 5% van het landelijk aantal zit in de Grevelingen.

Grote Mantelmeeuw

Dit jaar was er sprake van een verdere toename in het aantal broedparen van de Grote Mantelmeeuw. Al langere tijd brengen enkele paren met succes jongen groot. Zo produceerde het paar op de oeververdediging bij de Kleine Stampersplaat dit jaar weer 3 vliegvlugge jongen. In de Grevelingen komen deze vogels vrijwel uitsluitend tot broeden op aangelegde vooroeververdedigingen. Het wat lagere peil gedurende het broedseizoen vermindert de overspoelingskans en vergroot daarmee het aantal geschikte broedplaatsen. Soms wordt ook op andere locaties gebroed, zoals vorig jaar op een schelpenbankje bij de Kil, eerder op de

Kleine Stampersplaat en dit jaar op een eilandje bij de Kabellaarsbank. Toch sluit het rotsachtige karakter van de oeververdediging meer aan bij de aard van het beestje en geven ze daaraan de voorkeur. De spreiding nam met nieuwe broedlocaties bij de Slikken van Bommenede, de Slikken van Flakkee-Zuid en de Kabellaarsbank aanzienlijk toe. Hoewel er niet meteen hele kolonies op de oeververdediging zullen gaan zitten is de verwachting dat de Grote Mantelmeeuw voorlopig wel verder zal blijven toenemen.

Grote Stern

In 2007 broedden er geen Grote Sterns in de Grevelingen. Het wel en wee van Grote Sterns elders in de Delta, Nederland en Noord-Frankrijk werd echter met grote interesse gevolgd. De oude Grevelingenpopulatie bleef evenals voorgaande jaren opgesplitst in twee populaties (Scheelhoekeilanden en Flaauwersinlaag). Met in totaal 4850 broedparen was het aantal vergelijkbaar met het beste resultaat uit de Grevelingen (4700 paar in 1986). In het Grevelingenverslag 2007 (in prep.) wordt nader ingegaan op het voorkomen van de Grote Stern in Nederland en België.

Zoals bij de Kokmeeuw beschreven is de kans op hervestiging van Grote Sterns in de Grevelingen momenteel klein. Incidenteel zou dat het geval kunnen zijn, wanneer vestigingen elders vanwege onveiligheid verlaten worden. Markenje is in zo'n geval de meest waarschijnlijke vestigingsplaats.

Visdief

Het aantal Visdieven steeg tot onverwachte hoogte en wel precies even hoog als het hoogste aantal uit de geschiedenis van de Grevelingen sinds de afsluiting (1064 in 1981). Evenals bij de Dwergstern zat toen het merendeel van de Visdieven op de Hompelvoet, terwijl de soort in 2007 behoorlijk evenwichtig over heel de Grevelingen verspreid is. Weliswaar ligt het zwaartepunt met 400 paar op Markenje, maar de Kleine Stampersplaat, Slik Dijkwater en surfstrand Grevelingendam (resp. 175, 110 en 148) mochten er ook zijn. Het broedsucces was wisselend. Predatie, regen en wind eisten hier en daar een zware tol. Op de Kleine Stampersplaat kwam weinig groot, evenals op Bommenede, Kabellaarsbank, de Kil. en mogelijk ook op andere locaties. Markenje deed het redelijk al waren ook daar grote verliezen door ongunstige weersomstandigheden en predatie. De verschillen in het Deltagebied waren in dit opzicht groot. Rond de Oosterschelde was het broedsucces bijzonder laag, terwijl bij de Westerschelde en Zeebrugge een recordaantal jongen uitvloog. Naar schatting zat zeker 15% van de Deltapopulatie in 2007 in de Grevelingen.

Noordse Stern

Voor Deltabegrippen kwamen weer heel wat Noordse Sterns in de Grevelingen tot broeden, maar het aantal lag lager dan vorig jaar. Met name op de Slikken van Flakkee liep het aantal terug (11 → 3), terwijl de soort verdween van de Veermansplaat waar jarenlang enkele paren gebroed hebben. Want dat is ook iets wat opvalt bij de Noordse Stern, ze zijn ontzettend trouw aan eenmaal gekozen broedplaatsen.

Gewoonlijk is het broedsucces laag, maar dat leek dit jaar wat beter. Op de Kleine Stampersplaat en Markenje werden redelijk wat jongen vliegvlug (broedsucces daar minimaal 0,5 vl.vl. jong/paar).

In het Deltagebied broeden maar weinig Noordse Sterns (zuidrand verspreidingsgebied). Het aantal varieert jaarlijks, maar de Grevelingen is daarbij erg belangrijk (25-60%). Landelijk is de populatie van veel minder belang (1-4 %).

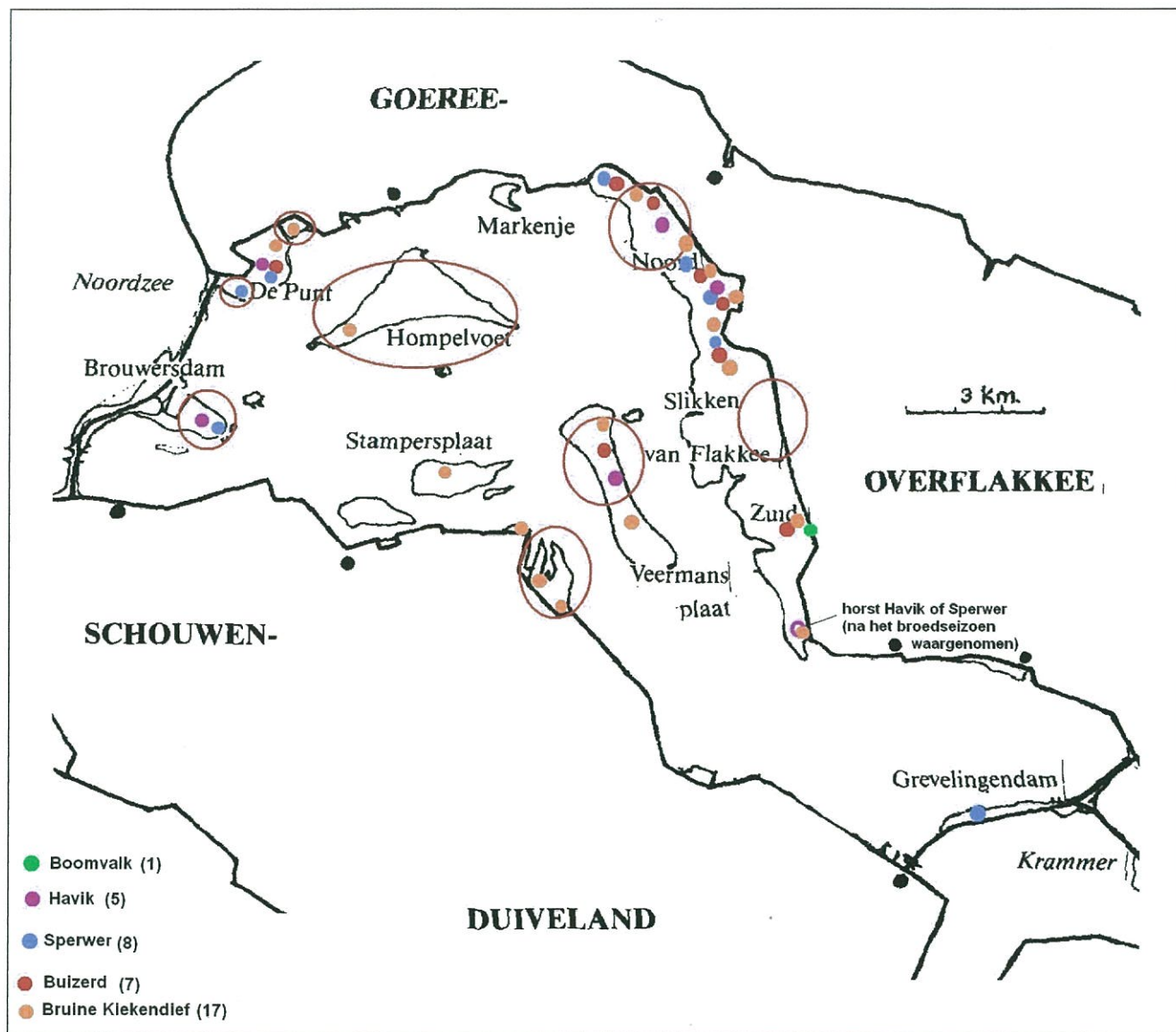
Dwergstern

Met 228 paar is een recordaantal Dwergsterns in de Grevelingen tot broeden gekomen. Het maximale aantal van 147 paar in 1980 werd daarmee ruimschoots overtroffen. Zaten de Dwergsterns destijds op een enkele uitzondering na, allemaal op de Hompelvoet, nu zitten ze over veel meer gebieden in de Grevelingen verspreid (tabel 12). De Kleine Stampersplaat en de Slikken Zuid herbergen echter 2/3 deel van het totaal.

Het belang van het broedvogeleiland bij Bommenede nam af doordat de Kleine Stampersplaat dit jaar aantrekkelijker bleek.

Het hoge aantal broedvogels bleek op de meeste locaties maar heel weinig jongen groot te brengen. Ongunstige weersomstandigheden en predatie eisten hun tol. Het broedsucces op Bommenede, Kleine Stampersplaat en de Kil was in elk geval gering (wellicht minder of niet veel meer dan 0,1 vliegvlug jong per paar). Naast een aantrekkelijke broedlocatie moeten ook de opgroeiomstandigheden voor kuikens later in het seizoen goed zijn.

Behalve in de Grevelingen was er ook op de Hooge Platen in de Westerschelde sprake van een record aantal broedparen, vergelijkbaar met het aantal in de Grevelingen (213, meded. Fred Schenk). Elders in de Nederlandse Delta gaat het om verhoudingsgewijs geringe aantallen. Het Grevelingenaandeel zal circa 40% van de Deltapopulatie en iets minder dan een derde van het landelijk totaal omvat hebben. De aantallen in België (Zeebrugge, meded. Eric Stienen) bleven op een vergelijkbaar niveau als in 2006, nl. 121, maar de kolonie bij Le Clippon (Duinkerken, N-Frankrijk, meded. Johan Everaers) steeg met circa 600 paar naar ongekende hoogte. De forse toename in de Grevelingen kan dan ook niet helemaal los gezien worden van een kennelijke groei in de NW-Europese populatie.

Roofvogelkaart Grevelingen 2007

Jaarlijks worden de gegevens over broedgevallen of territoria van roofvogels in de Grevelingen aan Henk Castelijns, coördinator van de Roofvogelwerkgroep Zeeland, doorgegeven. Deze gegevens worden opgenomen in het provinciaal overzicht van de werkgroep (www.jelo.nl). Vanouds wordt daarbij heel de Grevelingen, inclusief het Zuid-Hollandse deel, meegenomen.

Bij het samenstellen van bovenstaand overzicht is gebruik gemaakt van gegevens uit de BMP-plots, terwijl William van der Hulle en René van Loo aanvullende informatie verstrekten. William maakt als terreinbeheerder regelmatig een ronde in het gebied en heeft zijn ogen goed open. René ziet heel veel tijdens zijn inventarisaties en de maandelijkse watervogeltelling.

Hoewel deze kaart niet op volledige inventarisatie berust, lijkt het een tamelijk compleet overzicht. In vergelijking met eerdere gegevens valt met name de concentratie van roofvogels op de Slikken van Flakkee-Noord op. De Buizerd, Havik, Bruine Kiekendief en Sperwer zijn hier goed vertegenwoordigd. Stil is het op de Hompelvoet.

Over het bos op de Grevelingendam is niet zo veel bekend.

Afgelopen najaar bleek dat de Slikken van Flakkee-Noord een heel gunstig biotoop vormt voor de Noordse woelmuis. Dat zal zeker van invloed zijn op het voorkomen van roofvogels als Bruine Kiekendief en Buizerd. Daarnaast was 2007 voor de Veldmuis een piekjaar. Een gegeven dat van invloed kan zijn geweest op het aantal broedende Buizerds.

De Bruine Kiekendief scoort met in totaal 17 paar nog steeds erg goed, want een hoger aantal dan 17 (ook in 1996 en 2002) is nooit vastgesteld.

Bijlagen BMP-plots 2007

Bijlage 1. Inventarisatiegegevens

Tabel 13. Bezoekdata plot 1. **Hompelvoet**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 02-04	07.30– 10.00 u	eerst zonnig, later bewolkt, ZW-4, 5 °C	
2. 15-04	06.30– 08.30 u	zonnig, windstil, NO 1-2, 10°C	
3. 29-04	05.45 – 08.45 u	ONO 3/4, 13 °C	
4. 14-05	07.00 – 08.00 u 19.45 – 20.45 u	bewolkt, ZW 6/7 bewolkt NW 5/6	
5. 27-05	05.30 – 08.00 u	bewolkt, NW-3, 9 °C	
6. 10-06	06.00 – 07.30 u	zonnig en warm, 15/25 °C	
7. 09-07	08.00 - 09.00 u	zonnig en warm, 20 °C	

Tabel 14. Bezoekdata plot 2. **Vermansplaat**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 08-04	07.15 – 09.45 u	nachtvorst, dichte mist later optrekkend, 3 °C	
2. 22-04	07.00 – 09.00 u	zonnig, windstil, 4 °C	
3. 06-05	06.15 – 08.30 u		
4. 20-05	06.15 – 08.30 u	zonnig, weinig wind,	
5. 03-06	05.45– 08.00 u	bewolkt, later zonnig, NO2,	
6. 06-06			
7. 18-06	07.00– 08.30 u	bewolkt, W3, ca. 16 °C	

Tabel 15. Bezoekdata plot 3. **Slikken van Bommenede**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	14-mrt-07	6.00	8.00	3 °C	0%	var 0	-	
2	14-apr-07	5.10	9.30	15 °C	10%	O2	-	Tot 6.00 nachtbezoek
3	27-apr-07	5.30	9.00	14 °C	10%	NO3	-	
4	15-mei-07	5.00	8.00	11 °C	20%	NO3	-	
5a	29-mei-07	13.00	14.00	15 °C	80%	NW4	-	Extra bezoek
5b	3-jun-07	4.50	7.50	16 °C	30%	NO2	-	
6	20-jun-06	6.40	8.40	16 °C	70%	ZW5	-	

Tijden tot 25 maart zijn in wintertijd, erna in zomertijd.

Tabel 16. Bezoekdata plot 4. **Kabellaarsbank**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 11-03	07.00 – 09.30 u	mist, ZW 4, 7 °C	
2. 26-03	06.30 – 09.40 u	zonnig/licht bewolkt, ZW2, 10 °C	
3. 10-04	06.00 – 09.10 u	zonnig, ZW2, 14 °C	
4. 25-04	05.30 – 09.15 u	warm, windstil, 15-25 °C	
5. 14-05	05.00 – 09.00 u	bewolkt, ZW6, 14 °C	
6. 24-05	21.00 – 01.30 u	mooi, windstil, 21 °C	avond-/nacht ronde
7. 08-06	04.30 – 08.30 u	bewolkt, NO 2/3, 17 °C	

Tabel 17. Bezoekdata plot 5. **Plasjes De Punt**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 27-03	06.30 – 09.50 u	zonnig, windstil, 10-15°C	
2. 09-04	06.00 – 09.30 u	zonnig, ZW 4, 12 °C	
3. 24-04	05.30 – 09.40 u	bewolkt, windstil, 15 °C	
4. 15-05	05.00 – 08.50 u	bewolkt, ZW 5, 12°C	
5. 27-05	21.00 – 01.15 u	half bewolkt, windstil, 20°C	avond-/nacht ronde
6. 08-06	04.45 – 09.00 u	zwaar bewolkt, N 2/3, 14 °C	

Tabel 18. Bezoekdata plot 6. **Slik de Kil**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 29-03	06.30 – 09.15 u	mistig, windstil, 8°C	
2. 15-04	06.00 – 09.40 u	zonnig, 18 °C	
3. 02-05	05.30 – 09.30 u	zonnig, 16-22 °C	
4. 16-05	04.50 – 08.30 u	bewolkt, ZW 3, 13 °C	
5. 02-06	21.00 – 02.15 u	bewolkt, windstil, 17 °C	avond/nachtronde
6. 14-06	04.30 – 08.15 u	licht bewolkt, ZW 3, I, 18 °C	

Tabel 19. Bezoekdata plot 7. **Slikken van Flakkee- Noord**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 26-03	06.10 – 10.20 u	zonnig, O 5, 6-14 °C	
2. 11-04	05.50 – 10.15 u	licht bewolkt, ZW 3, 14 °C	
3. 01-05	05.10 – 09.50 u	zonnig, O 4, 17 °C	
4. 20-05	04.30 – 09.35 u	zonnig, windstil, 8-20°C	
5. 06-06	04.00 – 09.15 u	zwaar bewolkt, N2, 15°C	avond-/nacht ronde
6. 19-06	20.30 – 02.00 u	windstil, 18°C	

Tabel 20. Bezoekdata plot 8. **Slikken van Flakkee-Zuid**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 26-03	11.00 – 13.30 u	zonnig, O 5, 14 °C	
2. 12-04	07.00 – 10.15 u	zonnig, NO 4, 15 °C	
3. 22-04	10.55 – 14.15 u	licht bewolkt, ZW 4, 17 °C	
4. 02-05	10.00 – 13.30 u	zonnig, NO 4, 22 °C	
5. 20-05	10.45 – 13.20 u	zonnig, windstil, 20°C	
6. 06-06	09.50 – 12.30 u	zwaar bewolkt, N 2/3, 15°C	

- Gegevens Slikken van Bommeneede ontleend aan: Hoekstein M. 2007. Broedvogels van de Slikken van Bommeneede in 2007. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.

Bijlage 2. Bijzondere waarnemingen

Het is handig om bijzondere waarnemingen tijdens de inventarisaties te noteren. Hierbij kan het gaan om:

- ◆ soortwaarnemingen die in latere instantie niet voldoen aan de SOVON-criteria, zodat ze niet bij de broedvogels vermeld worden
- ◆ waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels
- ◆ waarnemingen aangaande beheer, planten en fauna (zoogdieren, insecten en amfibieën)

Hieronder volgen de genoteerde waarnemingen (opmerkingen met betrekking tot broedvogels zijn niet altijd opgenomen).

Hompelvoet

02-04: Sperwer 1 v, verm. al enige tijd geleden geplukt door Havik; al diverse Zwartkopjes zingend; enige 10-tallen Geoorde Fuut NW-oever; op meerdere plaatsen sporen Hermelijn **15-04:** Boomblauwtje langs buitenkant struweel, velden Zeesla binnen oeververdediging al rottend; **29-04:** Havik opvliegend uit struweel Noord; **14-05** circa 110 Aalscholvers op schelpenbank NW-oever; Havik het plot overstekend **27-05** circa 75 Aalscholvers op schelpenbank NW-oever en 4 Gewone zeehonden op kleine plaatje; **10-06:** Goudvink man geplukt; Bijenorchis 34 ex. **09-07** Middelste Zaagbek geplukt, Havik het plot overstekend

Veermansplaat

05-04: veel Koperwiek en Zanglijster op doortrek; Slechtvalk 1 ex.; Rotgans 200 ex.; veel sporen van Bruine rat, verder van Hermelijn en Ree **22-04:** Bosrietzanger zingend, a-typische zang van Zwartkopje, Rotgans 600 ex.; Blauwe Reiger 2 ex. bij steiger **06-05** Beflijster 1 ex.; Rotgans 500 ex.; 2 Reebokken + geit; zeer veel kriebelmugjes/Knut; Atalanta 3 ex.; totaal ca. 2200 Zilvermeeuw + Kleine mantelmeeuw Veermansplaat; **20-05:** Rotgans 40 ex.; Groenknolorchis al bloeiend; **03-06:** ca. 150 Bontbekplevier, 7 Lepelaars **18-06:** 2 Reebokken + geit

Slikken van Bommenede

datum	waarnemingen
14-mrt-07	Velduil 2, Lepelaar 4, Ree 1
14-apr-07	Beflijster 4, Lepelaar 2, Kleine Zilverreiger 2, Smelleken vrw, baltsende Watersnip
27-apr-07	Fluiter zingend, Erg vroege eerste Spotvogel, Roerdomp overvliegend, Lepelaar 6, Kleine Zilverreiger 2
15-mei-07	
29-mei-07	
3-jun-07	Bontbekplevier (subspec. tundrae) 75
20-jun-06	Lepelaar 2, Kleine Zilverreiger 2, Wielewaal 1 zingend

Kabellaarsbank

11-03: Goudfazant man weer present (voor 9^e jaar??), Slechtvalk 1v ad.; 10 zingende Tjiftjaf, 3 Cettiszangers!
10-04: 12 Bonte zandoogjes **25-04:** 2 Reegeiten overzwemmend vanaf Schouwen!; Sperwer 1m geplukt door Havik; zingende Fluiter (is meer dan een week gebleven) **14-05:** weinig zang door harde wind. **24-05:** bij nachtronde Ransuil, 1 Waterral, Houtsnip

Plasjes de Punt

27-03: 2 zingende Cettiszangers; **15-05:** 1 Boompieper ter plaatsel, ca. 80 Groene kikkers **27-05:** roepende Waterral

Slik de Kil

29-03: Lepelaar 9 ex.; **02-05:** Levendbarende hagedis 1 man, Preekhildijk westzijde **02-06:** Ransuil 1 ex.

Slikken-Noord

26-03: 3 Cetti'szangers, 6 Goudvinken, 1^e Blauwborst; **11-04:** 1 Smelleken, 1^e zingende Rietzanger; **01-05:** Paapje, 1m + 1v; **20-05:** Bontbekplevier (toendra) 170 ex., Drieteenstrandloper 8 ex., Strandplevier 10m.

Slikken-Zuid

26-03: Casarca 1 ex.; Witgatje 5 ex.

